

Katedra: Filosofie
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Humanitní vědy se zaměřením na vzdělávání

LIBEREC: PŘECHOD OD TRADIČNÍHO K MODERNÍMU MĚSTU

LIBEREC: TRANSFORMATION FROM TRADITIONAL TO MODERN CITY

Bakalářská práce: 13-FP-KFL-194

Autor:

Martina Veselovská

Podpis:

.....

Vedoucí práce: PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
42	0	0	0	26	23

V Liberci dne:

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina Veselovská**
Osobní číslo: **P10000354**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání**
Název tématu: **Liberec: přechod od tradičního k modernímu městu**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- Struktura a analýza textových a obrazových materiálů.
- Vystižení proměny tradičního Liberce v moderní město.
- Dokumentování proměny tradičního Liberce na konkrétních příkladech veřejných budov.
- Pravidelné konzultování dílčích bodů práce s vedoucí BP.
- Respektování připomínek vedoucí BP.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČTVERÁČEK, Karel - MOHR, Jan. Liberec: Mezi vzpomínkou a přítomností. Liberec: Květa Vinklátová, 2001. ISBN 80-238-7667-8.

KARPAŠ, Roman a kol. Kniha o Liberci. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4.

TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. Liberec minulosti a budoucnosti. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1961.

ZEMAN, Jaroslav. Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky. Liberec: Knihy 555, 2011. ISBN 978-80-86660-33-2.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ludka Hrabáková, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

30. října 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 3. ledna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Liberec: přechod od tradičního k modernímu městu
Jméno a příjmení autora: Martina Veselovská
Osobní číslo: P0000354

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 24. 4. 2013

Martina Veselovská

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Luděce Hrabákové, Ph.D., za její cenné rady a čas, který mi věnovala při zpracování této práce.

ANOTACE

Bakalářská práce podává nástin přechodu z tradičního Liberce v moderní město. Cílem této bakalářské práce je vystižení proměn od nově vzniklého malého podhorského městečka až po metropoli severních Čech. Práce dokumentuje změny tradičního Liberce na vybraných veřejných budovách současnosti. Teoretická část této bakalářské práce popisuje a vystihuje počáteční osídlení a vznik osady na Nise. Dále práce přibližuje rozmach města a jeho hospodářský rozkvět na přelomu 19. a 20. století a dospívá k popisu dnešní podoby města. Celá bakalářská práce je doplněna o obrazový materiál, který prezentuje vybrané veřejné budovy a sochy ve městě.

Klíčová slova: Liberec, metropole severních Čech, urbanismus, proměny města, veřejné budovy

ANNOTATION

This thesis provides an outline of the transition of Liberec from traditional to modern city. Its main objective is to capture the changes from a new small foothill town to a metropolis of the north Czech Republic. It demonstrates the changes on specific public buildings in Liberec. The theoretical part describes and portrays the initial settlement and the creation of colony on the river Nisa. It also shows the expansion of the city and its economical growth in the last decade of 19th century and the beginning of 20th century and leads to a portrayal of today's image of the city. The whole thesis is accompanied by pictures, which show specific public buildings and statues in the city.

Key words: Liberec, metropolis of the north Czech Republic, urbanism, changeover of a city, public buildings

Obsah

Úvod.....	8
1 Liberec a jeho počáteční vývojové tendence.....	10
1.1 Vznik osady na Nise.....	10
1.2 Od městečka k metropoli	13
1.3 Vznik nových čtvrtí a městských domů	14
1.3.1 Typologie městských domů	16
1.4 Počátky textilní výroby od 18. století	17
2 Rozmach města v 19. a 20. století.....	20
2.1 Liberec „metropolí“ severu	20
2.1.1 Nové ambiciózní stavby středu města.....	21
2.2 Hospodářský rozkvět města	23
2.2.1 Budova plynárny a elektrárny	23
2.2.2 Zelené město	24
2.2.3 Liebiegové v Liberci	26
2.3 Poválečný Liberec.....	28
3 Podoba současného Liberce	30
3.1 Vznik ateliéru SIAL	30
3.1.1 Školka Sial	32
3.2 Syner, s. r. o.	32
3.3 Proměny dolního centra	33
3.3.1 Soukenné náměstí.....	33
3.3.2 Další nově vzniklé budovy.....	33
3.4 Vybrané veřejné budovy	34
3.4.1 Obchodní středisko Ještěd vs. obchodní centrum Forum.....	34
3.4.2 OD Delta a OC Plaza	35
3.4.3 Městské lázně vs. plavecký stadion.....	37
3.4.4 Krajská vědecká knihovna Liberec	39
3.4.5 Základní umělecká škola.....	40
3.4.6 Palác Centrum	40
3.4.7 Palác Syner.....	41
3.4.8 Univerzitní kampus TUL	41
3.5 Architektura parků a zahrad	41
3.6 Sochy ve městě.....	43
3.6.1 Počáteční cesta k výstavě Socha a město	43
3.6.2 Spacium.....	44
3.6.3 Umělecká díla Spacia.....	44
Závěr	50
Seznam literatury	52
Seznam fotografií v příloze.....	54
Přílohy.....	56

Úvod

Každé město má své architektonické dědictví, které střeží a snaží se ho uchovávat. Podobně je na tom i Liberec. Město na severu Čech disponuje celou řadou kontrastů, kdy na jedné straně vidíme poměrně přemrštěné ambice jeho obyvatel, které se projevovaly již od poloviny 19. století, a na straně druhé postrádáme komplexnost a mnohdy se setkáváme až s periferním rázem některých částí města. Od konce 18. století vznikala celá řada reprezentativních budov, mezi které patří honosné vily, průmyslové areály, veřejné budovy či zahradní čtvrti s maloměstskou zástavbou.

Hlavním podnětem výběru mého tématu byla blízkost k samotnému Liberci, jako k rodnému městu, a zároveň také obdiv k jeho nespočetným snahám o neustálou urbanizaci. Napínavé odtajňování příběhů liberecké architektury, která postupovala tradičně od malého podhorského městečka až po metropoli severních Čech, bylo neskutečně zajímavé a poučné.

Cílem této bakalářské práce bylo vystihnout proměnu tradičního Liberce v moderní město. V práci jsou dokumentovány proměny tradičního Liberce na konkrétních příkladech veřejných budov.

První část mé bakalářské práce představuje Liberec na jeho počátcích. Situace je vykreslena již od prvního osídlení na řece Nise a postupně směřuje od založení nejznámějších městských čtvrtí a jejich domů až k budoucí metropoli severních Čech.

Druhá část popisuje zejména městský rozmach v 19. a 20. století, kdy vznikají ambiciózní stavby v samotném středu města a zároveň se městu daří i po stránce hospodářské. Zakládá se plynárna, elektrárna a vznikají tolik oblíbené vilové čtvrti, které prezentují řadu unikátních objektů. Prostor je věnován vážené rodině průmyslníků Liebiegů, která výrazně ovlivnila výstavbu konkrétních budov ve městě.

Třetí, závěrečná část je věnována současnému stavu města, kde je na vybraných budovách ukázána podstatně radikální proměna města. Je zde vykresleno velké množství nových objektů pro veřejnost, z nichž některé jsou spojeny se

slavným ateliérem Sial. Dále je přiblížena architektura parků i zahrad a samozřejmě i městské sochy vzniklé za přispění společnosti Spacium. Tato díla dnes tvoří nedílnou součást veřejného prostoru města a zároveň kultivují výtvarné cítění obyvatel Liberce.

1 Liberec a jeho počáteční vývojové tendence

1.1 Vznik osady na Nise

První osídlení poblíž horního povodí řeky Nisy a i liberecké kotliny nejsou zatím uspokojivě známa. „*Je však nesporné, že sem přišli první obyvatelé mnohem později než na místa s úrodnou půdou, ležící v rovinatých údolích řek.*“¹ Nejrozumnější objevy a nálezy římských mincí dokazují, že styk a spolupráce mezi jednotlivými částmi Evropy opravdu existovaly ještě před příchodem Slovanů. Jelikož bylo území obklopeno horami a lesy, je pochopitelné, že první cesty vedly údolím řek. Nejstarší stezky v našem kraji procházely údolími řek Jizery, Mohelky a Nisy.² Tato údolí byla poměrně úspěšně osídlena. Výjimkou bylo pouze Frýdlantsko, jehož obyvatelstvo bylo tvořeno zejména slovanskými kmeny.

Slovanské kmeny pohlcovaly zbytky staršího obyvatelstva. Z tohoto důvodu se naši historikové domnívali, že po nich Slované převzali některé názvy řek, jako např. Jizery nebo Nisy, které jsou staršího původu, možná i keltského.³ Nejjižnější část našeho kraje obývali právě Keltové.⁴ Slovanské kmeny se živily především obděláváním půdy a chovem dobytka. Pro svá sídla vybíraly spíše rovinatá údolí řek. S narůstajícím přírůstkem dobytka docházelo k osídlení i ve vyšších polohách u horních toků řeky Jizery a Nisy. Převážná část obchodních cest a stezek se objevuje na severojižní straně, kde byl největší potenciál pro kolonizaci a vznik trvalých sídel. Především horní údolí Nisy, které ze všech stran obklopovaly hory, vytvářelo spojnici mezi žitavskou rovinou a Čechami. Právě na těchto cestách vznikaly důležitá obchodní a církevní střediska. Konkrétně šlo o nejsevernější české hrady - Budyšín a Zhořelec.⁵

Na sever od Mladé Boleslavi se nacházela Žitava, jediné trvale konstituované královské město. Právě Žitava se stala jedním z nejvýznamnějších center za vlády

¹ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a současnosti*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1980, s. 15.

² TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a současnosti*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1980, s. 15.

³ Tamtéž, s. 15.

⁴ Tamtéž, s. 15.

⁵ KARPAŠ, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004, s. 6. ISBN 80- 86761-13-4.

Lucemburků. Do města vedly tři primární obchodní cesty z Čech; od Litoměřic, od Mělníka a údolím Jizery od Mladé Boleslavi.⁶ Nejstarší a zároveň také nejvyužívanější obchodní cestou byla ta od Mladé Boleslavi, tzv. žitavská cesta.

Na osídlení liberecké kotliny měla důležitý vliv trasa vedoucí od Kláštera Hradiště do Turnova, kde se střetávala s cestami táhnoucí se od Jičína a od Semil. Poté tato trasa vedla dále na sever přibližně na dnešní silnici vedoucí na cestě Liberec - Praha. Nutno podotknout, že při vzniku Liberce, ale i např. Vesce, Rochlice a Doubí sehrála důležitou roli tzv. zemská cesta,⁷ právě ta spojovala střední Čechy s Lužicí. „*Vedla od cisterciáckého kláštera Hradiště nad Jizerou údolím Mohelky a jejich přítoků k Českému Dubu, na Hodkovice, do údolí pod cisterciáckou vesnicí Rádlo.*“⁸ Zemská cesta směřovala do Rochlice, kde byl brod, později zde byl postaven most přes Nisu. Na území tehdejšího starého Liberce vstupovala zemská cesta přibližně v části, kde končí ulice Na Perštýně přechodem přes Harcovský potok, který často zaplavoval celé údolí.⁹ Pro nejsnazší přechod Harcovského potoka byl na nejvhodnějším místě postaven brod. U tohoto brodu vznikla první osada a tedy i zárodek našeho města.¹⁰ Začínající malé městečko mělo svou kovárnu a také hostinec umožňující přenocování pocestným. Netrvalo dlouho a na hlavních cestách vznikala nejrozumnější obchodní střediska.

Na okrajových místech českého knížectví, posléze království, probíhalo zalidnění v několika etapách. Historikové dnes prezentují dvě hlavní fáze, podle kterých si můžeme osídlení přiblížit. Jedná se o tzv. vnitřní kolonizace, která probíhala na našem území ve 12. století, kdy na nová místa a zároveň i do nových osad přicházeli čeští obyvatelé.¹¹ Na vnitřní kolonizaci navázala o něco později kolonizace vnější, uskutečněná pozvanými německými osadníky.¹² Základní sídelní struktura tedy vznikala v průběhu 13. a 14. století, kdy vrcholilo osidlování a

⁶ KARPAŠ, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004, s. 6. ISBN 80- 86761-13-4.

⁷ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a současnosti*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1980, s. 18.

⁸ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a současnosti*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1980, s. 18.

⁹ Tamtéž, s. 18.

¹⁰ Tamtéž, s. 18.

¹¹ KARPAŠ, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog. 2004, s. 7. ISBN 80-86761-13-4.

¹² Tamtéž, s. 7.

vznikaly pozdější vsi a města.¹³ Kolonizace vnitřní zapříčinila rozšíření pozemkové držby české šlechty včetně panovníka, jenž tyto snahy podporoval, jelikož právě šlechtické majetky zvyšovaly panovníkovy příjmy a tím pádem mu zajišťovaly i vojenskou sílu. Český král byl nejmocnějším vlastníkem půdy v našem kraji. Kolonizace se vedle Bezdězu a Frýdlantska objevila i u nemalých oblastí Lužice, která byla spravována královskými kastelány v Budyšině a Žitavě. Dědičný purkrabský úřad zastávali příslušníci panského rodu Ronovců.¹⁴ Nejvýznamnější představitelé tohoto rodu byli páni z Dubé, kteří zastávají čestné místo v naší historii. Ronovcům patřilo Žitavsko, Frýdlantsko a část území na západ od Jablonného. Liberecká kotlina patřila k panství rodu Markvarticů, ti se nazývali podle Markvarta, který žil v polovině 12. století.¹⁵ Tento rod ovládal území kolem Jablonného a kraj, který se táhnul na východ od Ještědu až do podhůří Krkonoš. Doba, která byla považována za více než vstřícnou k vnější kolonizaci, bylo 13. století, kdy němečtí osadníci nejenže začínali přicházet na sever Čech, ale postupně i překrývali starší slovanské osídlení.¹⁶ Němečtí obyvatelé postupně vytvářeli svá sídla, mezi které patřil Hrádek nad Nisou či Chrastava.

Byly vedeny diskuze o původu jména města. Existovala celá řada možných názvů, ať to byl z roku 1352 Reychinberch nebo Reichmberg z roku 1369.¹⁷ Právě přípona -berg znamenala horu neboli vrch, zatímco předpona reich je chápána ve smyslu bohatý. Samozřejmě, že první osady nebyly bohatstvím, ale předpona reich ukazovala, že po bohatství toužili především jejich zakladatelé. Etymologický vývoj prošel zdlouhavým procesem, než se roku 1845 začal používat dnešní název Liberec.¹⁸ Vznikaly varianty jako Rychberk (1545), Lychberk (1592), Libercum (1634) a Liberk (1790).¹⁹

Dříve než byl Liberci udělen městský znak, byl zaznamenán prudký pokles ceny stříbra a tedy i hodnoty stříbrných peněz. Důsledkem této krize byla změna

¹³ KARPAŠ, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog. 2004, s. 7. ISBN 80-86761-13-4.

¹⁴ KARPAŠ, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog. 2004, s. 7. ISBN 80-86761-13-4.

¹⁵ Tamtéž, s. 7.

¹⁶ Tamtéž, s. 7.

¹⁷ Tamtéž, s. 7.

¹⁸ Tamtéž, s. 7.

¹⁹ Tamtéž, s. 7.

orientace obchodních cest, které směřovaly dlouhodobě na západ. Liberec byl hospodářsky poškozen. Šlechta se spolu s řemeslníky rozhodla zvyšovat výrobu. Zakládaly se také pivovary, doly a sklářské hutě. Šlechta pomalu bohatla na úkor poddaných, kteří pracovali prakticky zadarmo. Nová síla kapitálu rostla velmi rychle a dávala moc měšťanům a obchodníkům. Z tohoto důvodu šlechta budovala města, která na ní byla závislá. Vaření piva a další výsady umožňující rozkvět řemesel byla pozitiva, kterých dříve využívala jen města královská. Malá poddanská města byla středem obchodu. „V rámci této hospodářské politiky dostal Liberec roku 1560 právo vařit pivo a od císaře Rudolfa II., který v mládí osobně navštívil Liberec, též 11. dubna 1577 právo užívat městského znaku a pořádat výroční trhy.“²⁰ Zároveň měl Liberec možnost opatřovat listiny městskou pečeti. Nutno se krátce zmínit o městském znaku Liberce, který se skládá ze stříbrného štítu, na němž je vyobrazena hradební zeď rubínové barvy s dvěma věžemi a cimbuřím.²¹ Na cimbuří stojí rozkročen zlatý lev, na jehož hlavě se tyčí zlatá koruna.

1.2 Od městečka k metropoli

Každý urbanistický vývoj je pro město velice důležitý stejně jako samotné terénní umístění, jinak tomu není ani u Liberce. „Město je situováno v široké kotlině (ca 330 m n. m.) mezi Ještědsko-kozákovským hřbetem a jihozápadním okrajem Jizerských hor, kterou protéká Lužická Nisa od nedalekého Jablonce nad Nisou.“²² V raných počátcích nebyla Liberecká kotlina osídlena a místní území pokrývaly jen lesy. Není mnoho měst, u kterých by tak důležitou roli sehrála příroda. Liberecká panoramata vytváří skutečně sladěný celek. Pohled z vrcholku Ještědu zobrazuje nemalé údolí zahalené masivními horami a smrkovými lesy. Ze západní strany se tyčí Ještědské pohoří a z východu je kotlina obklopena mladšími Jizerskými horami.

K dominantním změnám došlo za doby Albrechta z Valdštejna, kterému město po stavovském povstání roku 1622 padlo do rukou.²³ Albrechta z Valdštejna dostatečně neuspokojila podoba města a rozhodl se, že město rozšíří. Plány mu

²⁰ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a současnosti*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1980, s. 23.

²¹ Tamtéž, s. 23.

²² ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Kniha 555, 2011, s. 6. ISBN 978-80-86660-33-2.

²³ Tamtéž, s. 7.

pomohl uskutečnit tehdejší liberecký hejtman Jáchym Jung z Jugendsfeldu, vznikla tedy nová část tzv. Nové Město.²⁴ Neodmyslitelnou součástí Nového Města se stalo Novoměstské náměstí, ze kterého vycházely tři hlavní komunikace, směrem na Chrastavu, Hrádek nad Nisou a Žitavu. Nové Město doslova souznělo s gotickým stylem, který se stal typickým právě pro lužickou oblast. Vybudování Nového Města znamenalo pro urbanistický vývoj Liberce velký stavitelský počín, díky kterému bylo město úspěšně rozšířeno. Stavitelská léta pokračovala, během kterých šlo o zásadní změny, jež město přetvořily.

1.3 Vznik nových čtvrtí a městských domů

Velmi důležitým okamžikem urbanistického vývoje města byla osmdesátá a devadesátá léta 18. století, kdy došlo k rozšíření o dvě nové klasicistní čtvrti.²⁵ Konkrétně šlo o Filipovo Město a o městečko Kristiánov. Na dnešním Nerudově náměstí se nachází již zmíněné Filipovo Město. Původně na tomto místě stála střelnice. Druhé vrchnostenské město bylo umístěno na pozemcích panského dvora za zámek, kde za hraběte Kristiána Clam-Gallase vznikla obec Kristiánov.²⁶ Z urbanistického pohledu bylo naprosto dokonalé řešení obou lokací, které bylo provedeno na principu zahradního města. Poněkud větší detailnost a důraz na reprezentativnost je patrná u Kristiánova. Typické pro zahradní město bylo řešení dispozice domů, která byla podélná a jednotná. Na celkovou výstavbu přísně dohlížela vrchnost, která kladla na stavbu velký důraz. Vznikl tedy reprezentativní příjezd do zámku, což vedlo k povýšení významu Liberce jako panského sídla. Obdélníkové náměstí, tedy dnešní ulice 8. března, bylo pravidelně lemováno dvoupodlažními domy v empírovém slohu. Náměstí zkrášlovaly lipové aleje a stalo se hlavní promenádou celého města. Po dostavění obou čtvrtí se další budovatelské činnosti ve městě jakoby zastavily na více než padesát let. Okolo poloviny 19. století stoupl počet obyvatel na 22 394, paradoxní ovšem je, že mezi lety 1843-69 bylo

²⁴ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 7. ISBN 978-80-86660-33-2.

²⁵ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 10. ISBN 978-80-86660-33-2.

²⁶ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a budoucnosti*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1961, s. 56.

postaveno pouhých 68 nových domů.²⁷ Populární a stavitelsky jednotný byl stále Kristiánov, kde se usazovala městská smetánka.

Nemalý zásah do struktury města znamenala nově vybudovaná železnice v městské části Jeřáb. Výstavba železničních tratí do Pardubic a Žitavy umožnila spojení libereckému průmyslu s dalšími trhy. Mezi ně patřila i Vídeň a Berlín. Jednotlivé trasy byly ovlivněny investory, zejména Johannem Liebiegem. Budova libereckého nádraží byla jednou z největších v Čechách. Na výstavbě se podílelo mnoho dělníků, kteří pracovali za nepříznivých podmínek. Při stavbě vznikly mezi dělníky dokonce i nepokoje. Město dlouho balancovalo s místem, kde bude výstavba nádraží uskutečněna. Nejdříve město chtělo zahájit výstavbu co nejbližší svému středu, proto se nabízely pozemky na Keilově vrchu; pro stanici Liberec - město byly volné pozemky nedaleko nemocnice, tedy v dnešní ulici 5. května.²⁸ Vhodné se městu zdály i pozemky Na jeřábu, i přes jejich vzdálenější umístění od středu města byla nakonec tato lokalita vybrána a výstavba nádraží zahájena. Nádraží Na jeřábu sloužilo jako spojení mezi dráhou pardubickou a žitavskou. Netrvalo dlouho a k nim přibýly i další tratě. Jednalo se o trať zhořeleckou, trať do Jablonce nad Nisou a následně i trať českolipskou. Zásadní pro Liberec bylo propojení s Prahou. Ke střetnutí došlo na trati z Turnova přes Kralupy do Prahy. Tehdejší obrovská železnice byla technicky dokonalá a navždy změnila život obyvatelům Liberce (viz podkapitola 2.2.1).

Zajímavý obraz Liberce podal Jan Neruda ve fejetonu, který byl vydán v Národních listech 8. října 1865: „*Krásným nebude Liberec téměř již nikdy, pravidelná Plzeň například je proti němu hotovou Florencií. Celistvý výraz dnešního Liberce musil by se z některého okna nebes kreslit a pak ještě by vypadal Liberec jako konglomerát v mineralogické sbírce, vždy kus hlíny a pak teprv pecka lepšího kamene.*“²⁹ Krátký úryvek z Nerudova fejetonu ukazuje na tehdejší neuspořádanost města, jež byla důsledkem neustálých a neúspěšných snah o další činnosti a

²⁷ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 10. ISBN 978-80-86660-33-2.

²⁸ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a budoucnosti*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1961, s. 97.

²⁹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 11. ISBN 978-80-86660-33-2.

prosperitu.

Myšlenka tzv. Velkého Liberce se v té době stávala stále více aktuálním každodenním tématem. Hlavním podnětem byl především rozvíjející se textilní průmysl a velké množství novostaveb. Zároveň rostl počet domů, z nichž se značná část nacházela v Kristiánově. Město obklopovaly zejména barokní prvky v kombinaci s moderními a také klasicistními. Nelze opomenout klasicistní styl, jelikož právě ten se projevil na nejrozumnějších typech domů. Liberecké klasicistní domy byly určeny pro různé společenské vrstvy.

1.3.1 Typologie městských domů

Nejchudší, soukenický či řemeslnický lid využíval tzv. řemeslnický dům. Domy tohoto typu byly jednoduše a prakticky zařízeny. Dále se ve městě objevovaly domy patrové s mansardovou nebo polovalbovou střechou a středním rizalitem.³⁰ Třetím typem je obchodní dům, ve kterém bydleli úspěšní a bohatí lidé. Působil honosně a rozdílnost oproti předešlým domům je v převládající štítové orientaci. Typickým příkladem těchto městských domů může být Krausův dům, který byl a nepochybně stále také je znamenitou ukázkou klasicistní architektury z konce 18. století.³¹

Liberecké domy byly především zdobeny středním rizalitem a barokně tvarovaným atikovým štítem, který byl dotvářen piniovými šiškami, figurálními plastikami či dekorativními vázami.³² Portál byl zajímavou částí domu, čím movitějšímu obchodníkovi dům patřil, tím byl portál bohatší. Domy obchodníků byly zdobeny nejrozumnějšími motivy, které byly typické pro klasicismus a empír. Objevovaly se zejména girlandy, piniové šišky, rozety nebo festony. Ústředním centrem domu byla chodba, z té vedlo schodiště až do podkrovní, které bylo opět vystavěno podle typu domu. Další místností byla kuchyně, která se mohla nacházet v obytném patře nebo v prostoru pod schodištěm. Sloužila nejen pro přípravu pokrmů,

³⁰ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 33. ISBN 978-80-86660-33-2.

³¹ TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří I*. Liberec, 1992, s. 21.

³² ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 33. ISBN 978-80-86660-33-2.

ale také se odtud vytápěly ostatní prostory. Další výstavby pokračovaly a v samotném středu města se objevovaly nové měšťanské domy. Menší část těchto domů existovala ještě před Filipovým Městem, avšak dobově jejich nárůst razantně stoupá. Podnětem k rozšíření další stavitelské činnosti bylo především zbohatnutí libereckých obchodníků.

1.4 Počátky textilní výroby od 18. století

V 18. století se Liberec stává městem s největší výrobou sukna v Čechách. Navzdory emigracím a válečným událostem se městu podařilo uplatnit se v obchodě. Na Liberecku se výroba soustředila na hrubší plátno. V samotném městě klesl počet pláteníků. V 70. letech zde pracovalo přibližně 60 mistrů se stovkou tovaryšů.³³ Lnářské oblasti velmi přispěly k bohatství místních obchodníků. Již v tehdejší habsburské monarchii se začínají projevovat průmyslové tendence. Řada výrobků je vyvážena do ciziny, nepatrné clo bylo výhodné pro aktivní obchodní cesty. Výrobky, které byly přiváženy, tvořila převážně příze a vlna. Později došlo ke zrušení cla mezi českými a alpskými zeměmi. Vznikaly menší dílny, které umožňovaly zvyšování dělby práce a nezapomnělo se ani na zvýšení kvality výrobků. Tyto drobné manufaktury zakládali feudálové, kteří disponovali dostatečným obnosem financí na potřebné zařízení. V nejrůznějších městech, i v okolí Liberce, vznikaly první manufaktury na jemná sukna, avšak v samotném Liberci žádný podobný podnik neexistoval. Veškeré možné novoty byly odmítány libereckými soukenickými cechy. Tehdy soukenický cech dokonce požádal o zničení manufaktury založené roku 1710.³⁴ Objevovaly se diskuze, že sukna zdaleka nedosahují takové kvality, aby vyhovovala i vyšším vrstvám. Hlavní příčina zaostalé výroby byla uvalena na soukeníky, kteří špatně pracovali a zároveň odmítali nové způsoby. Lepší, jemné sukno tedy budou vyrábět odborníci z ciziny, kteří u nás mají zavést pokrokovější způsoby výroby. Další výběr nových mistrů bude soustředěn jen na ty osoby, které prokážou opravdovou zručnost ve výrobě jemného sukna. Největším problémem byl způsob zastaralé cechovní výroby. Někteří hospodářští představitelé dokonce požadovali zrušení cechů, což se jim nepodařilo. Panovníkem byl vydán patent o

³³ KARPAŠ, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog. 2004, s. 43. ISBN 80-86761-13-4.

³⁴ Tamtéž, s. 44.

potvrzování cechovního řádu, jenž zakazoval cechům omezovat počet mistrů či tovaryšů. Touto změnou se měl zlepšit přístup tovaryšů k práci. Po vydání patentu stále zůstávaly velké rozdíly v ustanovení cechů, z tohoto důvodu vláda vydala generální cechovní artikule (1739), mající zrušit zastaralá ustanovení v cechovních předpisech.³⁵ I toto ustanovení nesli soukeníci v Liberci špatně, a proto se ustavičně pokoušeli dosáhnout potvrzení svých starých cechovních předpisů, avšak bez úspěchu. Následně byl vládou vydán soukenický řád, který předepisoval způsob výroby. Také vedl ke zvýšení kvality výrobků a lepší přípravě vlny na předení.

Postupně se rozvíjející podnikání mělo podpořit vydané vládní edikty zabývající se cechovní výrobou. Ke změnám došlo i v soukenictví. Jednou z nich byla zrušená vojenská služba řemeslníkům. Také bylo ustanoveno, že členem cechu mohl být pouze katolík. Před vydáním tolerančního patentu vláda umožňovala, že řemeslo může vykonávat i zručný nekatolík. Úspěšným podnikatelům vláda udělovala cech tzv. Fabriksprivilegium.³⁶ Toto ustanovení pro obchodníky znamenalo povolení vyrábět zboží. Dostatečně veliké podniky, které na tom byly dobře i po stránce kapitálu a exportu dostaly výhodu, a to užívání označení c. k. privilegovaná manufaktura.³⁷ Kapitalistickou výrobu podpořil dokument, který dovoloval venkovským obyvatelům tkalcovství. Dalším řemeslem, které mohlo být volně vykonáváno, bylo plátenictví. Vysoce nasazený pracovní výkon zajistil Liberci výsadní postavení a zvýšení produktivity výroby. Město se zařadilo na první místo v Čechách, kdy masivně narostla výroba v posledních čtyřiceti letech.

Počátek 19. století byl ve znamení manufaktur už i v Liberci. Město zažívalo řadu změn. Mezi ty nejradikálnější můžeme zařadit úpadek řemesla, které nebylo tolik populární jako rostoucí průmyslová výroba. Úspěšná léta libereckého soukenictví byla trvalejší než plátenictví. Nezaplněná pracovní místa nejsou tématem, které by toto období neznalo, městský cech stojí na vrcholu, avšak nedostatek tovaryšů stále přetrvává. Logicky se cech začal bránit cizím pracovníkům, i když asi měli větší kvalifikace, přesto se obchodníci raději uchýlili k přijímání synů

³⁵ KARPAS, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog. 2004, s. 45. ISBN 80-86761-13-4.

³⁶ Tamtéž, s. 45.

³⁷ Tamtéž, s. 45.

mistrů. Nových pracovních míst bylo mnoho, stejně jako potenciálních libereckých soukenických pracovníků. Mnohá zvýhodnění jim byla odepřena, což bylo považováno za hlavní důvod nelibosti vůči řemeslu. Hlavním subjektem byl magistrát, který díky svému postavení manipuloval s bohatými obchodníky cechu.

Zásadní pozitivní změnou bylo vystřídnání látek, zejména jejich kvality, která se markantně navýšila. Liberecké látky byly označovány za jemné a dokonce byly porovnávány s kvalitou holandských suken. Nutno připomenout, že přes veškeré modernizace se liberecké soukenictví stále drželo zastaralých postupů. Ruční výrobu považovali obyvatelé Liberce za nenahraditelnou. Výhodou pro liberecký soukenický cech byla jeho oblíbenost v cizině. Export se stal stále více žádaným a vyrobené látky se dostaly např. i do Itálie, Ruska, Polska či Dánska. Můžeme mluvit zprvu o malých obchodnících, kteří se vypracovali na post úspěšných cechovních mistrů se sukny. Významným průmyslníkem na Liberecku byl Gottfried Möller.³⁸ Ten se stal jedním z nejvýznamnějších obchodníků se sukem. Po zdařilých obchodních činnostech přišel smutný konec úspěšné doby velkoobchodníků. Export byl ovládnut konkurencí, která přicházela ze všech možných stran. V severních Čechách se začínalo na přelomu 18. a 19. století uvažovat o výrobě bavlněného zboží. Začátky této výroby se nejvíce projevíly ve Varnsdorfu.

Řada těchto změn naznačovala, že nic nezabrání rozmachu továrního průmyslu, který město skutečně brzy zasáhne. V Liberci se zvyšování hospodářského významu projevilo i na vzrůstu počtu obyvatel, který přesáhl kolem roku 1825 hranici deseti tisíc.³⁹ Hned po Praze se o Liberci hovořilo jako o druhém největším městě.

³⁸ CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana - LHOTOVÁ, Markéta. *Zmizelé Čechy*. Praha - Litomyšl: Paseka. 2010, s. 11. ISBN 978-80-7432-031-6.

³⁹ KARPAS, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog. 2004, s. 96. ISBN 80-86761-13-4.

2 Rozmach města v 19. a 20. století

2.1 Liberec „metropolí“ severu

Od poloviny 19. století do vzniku samostatného Československa se dotvořila podoba Liberce tak, jak ji známe dnes.⁴⁰ Z malého podhorského městečka se stala metropole, která má nespočetné množství krásných monumentálních staveb. *„Příchodem „elektrického věku“ se i u nás objevily různé myšlenky (socialismu, komunismu, anarchismu ad.) a výtvarné moderní společnosti (např. rozvoj kinematografie či automobilismu), které místnímu obyvatelstvu přinášely změnu k lepšímu nejen v oblasti kulturní úrovně.“*⁴¹

Dříve tolik oblíbené neoslohy, které zastupovaly primární místo v liberecké architektuře, vystřídala secese a raná moderna. Ze zmíněných neoslohů byla oblíbená neorenesance. Město se snažilo odpoutat od konvenčních akademických forem. Uplatňovaly se i další nové materiály jako např. sklo, železo či keramika. Fasády pokrýval stylizovaný dekor, který lze vidět např. na Grandhotelu Zlatý Lev. Objevily se i nové směry, zejména funkcionalismus a konstruktivismus.

Vývoj města můžeme rozdělit do dvou fází. První, spadající do poloviny 70. let 19. století, se vyznačovala omezením stavební činnosti a velkým nárůstem počtu obyvatel. Liberec se stal druhým nejlidnatějším městem a získal roku 1850 titul statutárního města.⁴² Povýšení města si vyžádalo zřízení státních institucí a napojení na dálkové komunikace. Fáze druhá, datovaná od poloviny 70. let 19. století, se do podoby města vtiskla zřetelněji.⁴³ Ve městě převažovalo množství jedinečných a důstojných staveb, které byly ovlivněny především vídeňskou, drážďanskou a mnichovskou architekturou. Za typický znak liberecké městské architektury byla považována konzervativnost místních stavebníků. Výraznější architektonické pokroky byly spatřovány zejména u cizích architektů. Postupně se začaly

⁴⁰ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 44. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁴¹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 44. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁴² Tamtéž, s. 44.

⁴³ Tamtéž, s. 44.

vypracovávat složité urbanistické studie. Liberec se skutečně stával uměleckým centrem regionu, podobně jako sousední Jablonec nad Nisou.

Metropolí severních Čech se Liberec stal na přelomu 19. a 20. století, kdy začíná doba architektonických soutěží v oblasti veřejných budov. Jednotlivé návrhy od různých architektů byly podávány vždy anonymně a vyhrál ten, jehož návrh byl nejlepší bez ohledu na finanční náročnost dané stavby. Veřejné budovy měly za úkol zobrazovat postavení a sílu města. Po nešťastném požáru Soukenického divadla bylo zapotřebí vybudovat nové městské divadlo a právě jeho stavba výrazně zasáhla do struktury starého města. Díky nové výstavbě byl prostor dnešního náměstí Dr. Edvarda Beneše úspěšně rozšířen a urbanizován. Bezpochyby nejzávažnějším úkolem druhé poloviny 19. století byla tedy přestavba Staroměstského náměstí (dnešní náměstí Dr. Edvarda Beneše) na prostor, který by měl reprezentovat průmyslové město, metropoli severních Čech.⁴⁴

2.1.1 Nové ambiciózní stavby středu města

Divadelní spolek vydal podnět k postavení divadla. Soutěž vyhrál Hans Miksch a Julian Niedzielski z Vídně.⁴⁵ Samozřejmě se stavitelské plány neobešly bez problémů, které se týkaly příliš vysokých nákladů na novostavbu. Z tohoto důvodu byl stavbou pověřen vídeňský ateliér Fellner & Helmer,⁴⁶ který vypracoval projekt mimo soutěž. Vliv na výstavbu měla přísná bezpečnostní opatření, kvůli kterým musela být kapacita divadla zmenšena. Stavba byla dokončena roku 1883 stavební firmou Sachers & Gärtner.⁴⁷

Divadlo je vystavěno ve stylu italské neorenesance. „*Vnější řešení budovy je v zásadě obdobou uspořádání divadla brněnského, odlišuje se pouze prostším hlavním průčelím, oproti Brnu absentuje ve střední partii portikus, figurální tympanon a štít nad foyerem.*“⁴⁸ Vstupní prostory do budovy tvoří mírně vystouplé

⁴⁴ TECHNIK, Svatopluk. - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a současnosti*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1980, s. 70.

⁴⁵ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Kniha 555, 2011, s. 47. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁴⁶ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Kniha 555, 2011, s. 48. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁴⁷ Tamtéž, s. 48.

⁴⁸ Tamtéž, s. 48.

rizality.⁴⁹ V interiéru převažuje především neobaroko. Nepřehlédnutelný štukový strop nad hledištěm je zdoben mytologickými a figurálními malbami. V divadle se nachází dvě prostorné lóže směřující k jevišti. Dolní prostory divadla jsou zaplněny širokými sedadly a na balkóně byl vybudovaný amfiteátr.⁵⁰ Velice cennou součástí vybavení divadla je opona s okouzlujícím motivem Triumfu lásky.

Stavba, která úzce souvisela s přestavbou starého centra byla i nová radnice. Na výstavbě jedné z reprezentativních staveb se podílelo velké množství institucí a osobností. Pokyny pro začátek stavby dala Liberecká spořitelna, která stavbě založila konto roku 1879 a zároveň ji věnovala 30 000 zlatých.⁵¹ Řada kandidátů se účastnila soutěže o výstavbu nové radnice. Šlo o berlínskou firmu a řadu vídeňských architektů. Poměrně aktivně si vedl vídeňský architekt Franz Neumann, který městu dodal návrhy 1. října a následně byl jeho projekt zvolen odbornou komisí za nejlepší.⁵² I přes menší počáteční problémy, které stavbu provázely, byla nakonec liberecká radnice úspěšně dokončena. Radnice byla postupně zpřístupněna zájemcům o prohlídky a úředníci se pomalu mohli stěhovat do nových prostor.

Liberecká radnice je postavena na čtvercovité základně, v jejímž středu se nachází dvůr. Hlavní průčelí je obráceno do náměstí a dominuje mu trojice věží. Novostavbě v místě náměstí nemůže konkurovat žádná z budov. Boční průčelí objektu jsou bohatě zdobena a vrcholí renesančními štíty.⁵³ Nad portálem je znázorněn motiv založení staré a nové radnice. Zadní strana je tvořena převýšeným rizalitem s okny přes dvě patra, třemi reliéfy a trojicí štítů. Nad hodinami je umístěn zvon ze staré radnice. Interiér budovy je tvořen osmdesáti místnostmi, čtyřmi nadzemními podlažími a samozřejmě sklepními prostory, které slouží nejen jako kotelna, ale i jako restaurace. Na vstup navazuje reprezentativní hala, ze které se tyčí široké ozdobné schodiště. Velice často zmiňovanou plastikou byla figura rytíře s korouhví na špičce hlavní věže, která je zhotovená z měděného plechu. Výstavba

⁴⁹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 48. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁵⁰ Tamtéž, s. 48.

⁵¹ KARPÁŠ, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog. 2004, s.195. ISBN 80-86761-13-4.

⁵² Tamtéž, s. 195.

⁵³ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 51. ISBN 978-80-86660-33-2.

nové radnice měla již od začátku stanovený cíl, který měl odkazovat na vynikající německé stavitelské schopnosti a dovednosti.

2.2 Hospodářský rozkvět města

Postupem času vznikala řada továren, která pro svůj provoz využívala energii řeky. Továrny se samozřejmě nezakládaly pouze u řek, ale rozrostly se i na dalších místech, dokonce i v samotném středu města. Provoz dalších továren využíval zavedení parních strojů, jež byly vytápěny uhlím. Město bylo plné moderního průmyslu a ke konci 19. století se řemeslná textilní malovýroba skoro zastavila.⁵⁴

Vzniku dalších peněžních ústavů a obchodních podniků nic nebránilo. Vystavěny byly především reprezentativní budovy. Jednalo se o banky, pojišťovny a spořitelny. Byl postaven palác liberecké spořitelny ve slohu italské renesance v dnešní Felberově ulici. Projekt zpracovali vídeňští architekti Miksch a Niedzielski, ti osvědčili své dovednosti již při stavbě libereckého divadla.⁵⁵ Budova je orientována do parku, směrem k zámku. Stavba má velmi honosnou fasádu, jejíž dominantností jsou plastiky. Vstup uzavírá velká ozdobná mříž. Stejně zajímavý je i interiér budovy. Předsálí, sály, schodiště zdobené mramorem a bohaté stropy dnes zkrášlují budovu České spořitelny.

2.2.1 Budova plynárny a elektrárny

Markantní význam pro město znamenalo zřízení plynárny a elektrárny. Jednu z prvních plynáren postavil ve své továrně v Liberci známý průmyslník Johann Liebieg okolo roku 1844.⁵⁶ O několik let později vznikla veřejná plynárna, která patřila mezi první v Čechách a jejím úkolem byla dodávka plynu do pouličních lamp.

Městská elektrárna byla postavena roku 1897 s cílem dodávky proudu vozům elektrické pouliční dráhy na trati od nádraží do Lidových sadů.⁵⁷ Jako první se elektrické osvětlení uplatnilo na budově nové radnice roku 1893.⁵⁸ Dále byla zřízena

⁵⁴ TECHNIK, Svatopluk. - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a budoucnosti*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1961, s. 98.

⁵⁵ TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří I*. Liberec, 1992, s. 39.

⁵⁶ TECHNIK, S. - RUDA, V. *Liberec minulosti a budoucnosti*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1961, s. 99.

⁵⁷ Tamtéž, s. 99.

⁵⁸ TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří V*. Liberec, 2001, s. 12.

parní elektrárna v Andělské Hoře, která zásobovala proudem okolí města. Když byla elektrárna v Andělské Hoře uvedena do provozu, přestala městská elektrárna vyrábět proud. Parní stroje byly nahrazeny měniči proudu a díky tomu byly na síť napojeny další obce. Nelze ani opomenout činnost menší vodní elektrárny v Rudolfově. Všechny tyto změny dotvářely nový vývoj města a byly prováděny s cílem maximalizace zisků.

Do života města razantně zasáhla výstavba železnice a nádražního tělesa. Především šlo o úpravu ploch mezi městskou částí a nádražím. V souvislosti se stavbou plynárny a elektrárny byl v roce 1860 zpracován návrh na zástavbu území tzv. Starého rybníka a pozemků, které se nacházely mezi nádražím a Nisou.⁵⁹ Umístění železnice na straně obrácené k městu bylo bráno jako pozitivní a výhodné, stejně tak i západní strana, i když území za nádražím mělo se středem města nesnadné spojení. Proto byl tedy vypracován plán území Na jeřábu. Parcelační plán byl navržen městskou správou bez ohledu na ostatní obce, kterými byly Janův Důl a Františkov. Dalších volných ploch si brzy povšimli stavební podnikatelé. Nerovnost území byla důvodem, proč město nechalo vypracovat přesné situační a výškové zaměření celého území Liberce, to se později stalo základem pro následující měření.

2.2.2 Zelené město

Charakteristické se pro město staly rodinné domy a výstavba vilových čtvrtí. Město se mohlo hrdě hlásit k ojedinělým historizujícím a secesním vilám, které obklopovala upravená zeleň. Vilové čtvrti byly vystavěny na principu zahradního města. Šlo především o Keilův vrch, Husovu tř., Lidové sady a svahy nad přehradou.

Na křižovatce Masarykovy a Vítězné ulice byl zahájen počátek výstavby nové vilové čtvrti. Konkrétní realizace byla na ploše za muzeem směrem k Sedmidomkům. Mezi léty 1894-1901 zde vyrostla zahradní čtvrť rodinných domů.⁶⁰ Vznik nové čtvrti podporovalo město spolu s družstvem, které poskytl pozemky. Vše bylo stvrzeno předem určeným termínem dokončení. Reprezentativní vily byly

⁵⁹ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a budoucnosti*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1961, s. 100.

⁶⁰ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 67. ISBN 978-80-86660-33-2.

vystavěny na promenádě třídy Císaře Josefa. Atmosféra dýchala zelení a krásou pseudobarokní, pseudorenesanční a secesní architektury. K nejstarším vilám v kolii patří Vila Eleonore Pribschové, kterou navrhl známý liberecký architekt Gustav Miksch.⁶¹ Právě tato budova se liší od ostatních vil, jelikož byla vystavěna ve stylu neorenesančním. Velice zajímavě vypadá střecha, která je zároveň i terasou a lze z ní sestoupit do salonku. Tři okna rámuje edikula s dvěma karyatidami.⁶² Jde o dvojici ženských postav zastupující estetickou funkci stavby. „Vila je též ovlivněna palladianismem, o čemž svědčí právě předsunutá jónská lodžie a symetrická dispozice.“⁶³ Interiéru dominuje jídelna sousedící se salonem a pokojem. Chodba navazující na schodiště umožňuje vstup do všech pokojů. Vila patří k počátečním stavbám vystavěných ve vilové čtvrti. V současné době je vila rozdělena na bytové jednotky a interiéry se musely přizpůsobit novým nájemníkům.

Jednou z velmi oblíbených lokalit rodinných domů bylo místo nad libereckou přehradou. Právě v tomto prostoru se nachází hned několik objektů, které stojí za zmínku. Jedná se např. o přízemní vilu s mansardovou střechou, jejíž majitel je známý architekt. Konkrétně jde o vlastní dům Maxe Kühna ve Vrbově ulici, který byl vystavěn dle jeho požadavků stavitelem Alfredem Hübnerem.⁶⁴ Námětem na stavbu se staly liberecké klasicistní domy, jenž obohatil secesními prvky. Dům byl rozdělen do tří částí. Hlavním centrem domu je hala se schodištěm. Hrubá a hladká omítka tvoří fasádu domu, která je navíc obohacena dekorativními prvky.

Poslední z reprezentativní vilové čtvrti se nachází na Keilově vrchu. Právě zde byl velmi chytře vyřešen problém s nerovným terénem. Stavitelské činnosti probíhaly ve dvou etapách. Nejprve byly vystavěny vily v horní části kopce. Poté následovaly secesní domy umístěné v dolní části sídliště. V horní části vrchu byly vystavěny historizující vily vizuálně podobné Masarykově třídě, šlo tedy o poměrně skromnější stavby. Masivní vícepodlažní vily secesního typu umístěné pod kopcem měly především reprezentovat. Stavby byly v duchu okázalosti a konzervativnosti.

⁶¹ HALÍK, Pavel - LUŠTICKÁ, Hana. *Slavné vily Libereckého kraje*. Praha: Foibos. 2007, s. 27. ISBN 978-80-87073-06-3.

⁶² Tamtéž, s. 27.

⁶³ Tamtéž, s. 28.

⁶⁴ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 69. ISBN 978-80-86660-33-2.

Historismus velmi silně ovlivňoval vnitřní část Liberce, kde najdeme mnoho vídeňských a bavorských vzorů. „*Tato nápodoba šla mnohdy až tak daleko, že liberecké obytné domy byly např. časopisem Kunstwart pejorativně označovány za špatnou tovární značku činžovního kasárenského stylu vídeňského velkoměsta.*“⁶⁵ Přechod maloměsta ve velkoměsto můžeme vidět na proměně středu města. Právě v této části se často objevovaly domy činžovního typu. Jednou z historizujících staveb je např. Zimmermanův dům v ulici 8. března od vídeňského architekta Hanse Peschla.⁶⁶ Dům je tvořen trojúhelníkovým půdorysem, díky kterému byl vyřešen problém s tvarem parcely. Následně v Liberci doznívají historizující slohy a přichází geometrická secese. Mezi dominantní znaky libereckých secesních domů patří např. oblá nároží a fasády s jemným dekorem.

2.2.3 Liebiegové v Liberci

Rodina Liebiegů patřila k velice váženým průmyslníkům a důležitým občanům města. Johann Liebieg starší, zakladatel libereckých textilních velkopodnikatelů, pocházel z východočeského Broumova a v Liberci se usadil roku 1818.⁶⁷ Z prostého soukenického dělníka a následně také obchodníka s galanterním zbožím se vypracoval na zámožného, všemi váženého průmyslníka a vlastníka firmy.

Firma Johann Liebieg & Co, se řadila mezi největší a nejúspěšnější podniky na zpracování vlny v celé rakouské monarchii.⁶⁸ Své úspěšné podnikání nesoustředil jen na Liberec. Založil např. přádelnu ve Svárově nebo tkalcovnu v raspenavském Luhu.⁶⁹ Dokonce byl za zásluhy o průmysl císařem povýšen do šlechtického stavu a byl mu udělen titul barona.

Stavební činnost Liebiegů byla započata neorenesanční luxusní vilou v ulici U Tiskárny, vila byla vystavěna pro Johanna Liebiega ml.⁷⁰ Umístění stavby do

⁶⁵ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 71. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁶⁶ Tamtéž, s. 71.

⁶⁷ *Liebiegové a Liberec : Oblastní galerie v Liberci, 12.9.-20.9.2009*. Liberec: Národní památkový ústav, 2009, [nestr.]. ISBN 978-80-903934-3-1.

⁶⁸ *Liebiegové a Liberec : Oblastní galerie v Liberci, 12.9.-20.9.2009*. Liberec: Národní památkový ústav, 2009, [nestr.]. ISBN 978-80-903934-3-1.

⁶⁹ *Liebiegové a Liberec : Oblastní galerie v Liberci, 12.9.-20.9.2009*. Liberec: Národní památkový ústav, 2009, [nestr.]. ISBN 978-80-903934-3-1.

⁷⁰ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 76. ISBN 978-80-86660-33-2.

zámeckého areálu jí dodávalo na honosnosti. Dnes ji liberečtí znají pod názvem Oblastní galerie v Liberci. Šlo o rodinné sídlo, na jehož realizaci se podílel tehdy známý liberecký stavitel Gustav Sachers.⁷¹ Vila se zahradou byla inspirována severoitalskou renesancí, zároveň také úspěšně reprezentuje historizující architekturu poslední třetiny 19. století v Liberci.⁷² Podobně jako exteriér působil honosně i interiér vily. V přízemí byl panský pokoj a knihovna. Na západní straně vily se nacházely společenské místnosti, severní křídlo sloužilo k bydlení. Ve východním křídle byly umístěné ložnice samotných majitelů vily. Stavba je kulturní památkou.

Následující stavbou, která představuje bohatý exteriér, je Zámek. Ten je též znám pod názvem Liebiegova vila, kterou si majitelé nechali postavit nedaleko své továrny. Pozoruhodná stavba byla vybudována pro liberecké textilní magnáty. Romantizující objekt, který se nápadně podobá hradu, vznikl v několika etapách. V první etapě byl zakoupen pozemek i se dvěma klasicistními domy, ty byly zbourány a na jejich místě se začalo stavět. Tato etapa podtrhuje především stavbu jako romantizující formu německé neorenesance.⁷³ Druhá etapa využívala romantizujícího eklektismu,⁷⁴ který představoval především renesanční formy a prvky gotiky. Centrální část byla vystavěna na obdélníkovém půdorysu.⁷⁵ Celé stavbě dominuje věž, ve které se nachází i rodinná kaple. Vnější část budovy oslňuje kamennými prvky a sochařskou výzdobou, mezi kterou patří např. plastika Panny Marie s Ježíškem na průčelí věže.⁷⁶ Na celkové výstavbě se podílelo několik architektů, kterým se úspěšně povedlo sladit vilu s okolními stavbami a ukázat na ni prvky pozdního historismu a secese. Vnitřek budovy je jednotný s vnější architekturou. „V interiéru budovy bylo druhotně užito množství hodnotného renesančního a barokního mobiliáře, hlavně dveří a nábytku, který Heinrich Liebieg, vášnivý sběratel

⁷¹ *Liebiegové a Liberec : Oblastní galerie v Liberci, 12.9.-20.9.2009*. Liberec: Národní památkový ústav, 2009, [nestr.]. ISBN 978-80-903934-3-1.

⁷² *Liebiegové a Liberec : Oblastní galerie v Liberci, 12.9.-20.9.2009*. Liberec: Národní památkový ústav, 2009, [nestr.]. ISBN 978-80-903934-3-1.

⁷³ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 76. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁷⁴ Tamtéž, s. 77.

⁷⁵ Tamtéž, s. 77.

⁷⁶ Tamtéž, s. 77.

výtvarného umění a uměleckých předmětů, skupoval po celém Německu.“⁷⁷ Jde o mimořádně kvalitní objekt, který povedeně demonstroval sílu a vliv Liebiegů. V současnosti patří vila městu a je využívána pro úřední účely.

Na vrchu kovářská byla zahájena stavba výletní restaurace s vyhlídkovou věží ve formách romantického rytířského hrádku.⁷⁸ Název komplexu byl často měněn, nakonec stavbě zůstal název Liberecká výšina. Vchod do restaurace vedl návštěvníky přes most ke kamenné vstupní bráně, za kterou se nacházelo nádvoří. Liberecká výšina se stala oblíbeným místem odpočinku a výletů. Nezdařilá rekonstrukce z let 1960-1969,⁷⁹ která výrazně zasáhla do stavby, ji velmi negativně ovlivnila. V současné době je objekt po zdařilé rekonstrukci veřejnosti přístupný.

Tzv. Liebiegovo městečko se rozkládalo na severním svahu Hrnčířského vrchu. Celý nápad výstavby byl v režii Liebiegovy rodiny. Primární snahou bylo vybudování města, ve kterém by svůj domov našli dělníci či zaměstnanci firmy. Jde tedy o jakési sídliště, které jak se později ukáže, nebude jediné. Výstavbu celého městečka lze chápat jakožto čin, jehož hlavním cílem bylo ukázat výsadní postavení Liebiegů ve městě. S postupnou výstavbou sídliště se začalo před první světovou válkou.⁸⁰ Stavební firma se soustředila na výstavbu menších domů rodinného typu. Dynastie rodiny Liebiegů skutečně výrazně zasáhla do urbanistického vývoje města. Svou pílí a obchodním nadáním si získali patřičnou úctu a obdiv obyvatel Liberce.

2.3 Poválečný Liberec

Zásadním zlomem v historii města byl konec druhé světové války. „*Kapitulací Německa 8. května 1945 se sudetští Němci, kteří podporovali zájmy třetí říše a myšlenku velkoněmectví, ocitli ve slepé uličce.*“⁸¹ Poté, co bylo město osvobozeno Rudou armádou, odešlo z Liberce několik tisíc říšských Němců. Státní

⁷⁷ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 77. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁷⁸ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 79. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁷⁹ *Liebiegové a Liberec : Oblastní galerie v Liberci, 12.9.-20.9.2009*. Liberec: Národní památkový ústav, 2009, [nestr.]. ISBN 978-80-903934-3-1.

⁸⁰ LIBEREC:REICHENBERG:ARCHITEKTURA NA SEVERU ČECH. *Liebiegovo městečko: Pod Branou, Andělčina, Klicperova, Příbramské | Liberec - Perštýn* [online]. 1924 [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <http://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/48-liebiegovo-mestecko>.

⁸¹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 108. ISBN 978-80-86660-33-2.

úřady přísně dohlížely na další přesun obyvatel. Celkový počet odsunutých Němců z Československa se pohyboval okolo třech milionů, museli tedy odejít i umělci a architekti německého původu. Liberec neměl s příchodem nových obyvatel žádné problémy. Většinu tvořili Češi. Osidlování držela razantně v rukou komunistická strana, která zde dominovala nejvíce.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let je náhle město plné změn. Mezi ty nejradikálnější patří založení ateliéru Sial (viz podkapitola 3.1). Neméně důležitou událostí, která velmi ovlivnila další rozvoj města, byla ztráta titulu statutárního města roku 1949 a zároveň ztráta titulu krajského města roku 1960.⁸² Liberec byl najednou na konci šedesátých let obklopen masivní výstavbou panelových sídlišť, která pochopitelně zasáhla zastavěné části města. V dolním centru města, tedy na Soukenném náměstí, byly prováděny demolice staré zástavby, jejichž cílem bylo vystavět nové výškové budovy. Téměř se z města vytratila cenná klasicistní zástavba. Kvůli výrazným stavebním zásahům byl pohled na město poněkud nesymetrický a působil až periferním rázem.

⁸² ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 109. ISBN 978-80-86660-33-2.

3 Podoba současného Liberce

3.1 Vznik ateliéru SIAL

Významným projektem a výstavbou věže na Ještědu se Stavoprojekt v Liberci (projektová a inženýrská společnost) stal vyhlášeným ateliérem Československa. Následovala výstavba dalších staveb jako např. obytný dům ve Wolkerově ulici od Jaromíra Vacka nebo projekt relaxačních lázní v Teplicích od týmu Miroslava Masáka.⁸³ Zmínění úspěšní autoři odešli ze Stavoprojektu a založili Sial. V porovnání se Stavoprojektem přinesl ateliér Sial kvalitní proměnu města a zároveň se věnoval moderním architektonickým trendům. Nutno podotknout, že z počátku Sial působil jen ve velkých centrech, kterými byla např. Praha a Brno. Později se centrem české architektonické tvorby stal i Liberec.⁸⁴ Do tzv. Školky Sial byli přijati mladí talentovaní studenti a absolventi pražských architektonických škol.⁸⁵ Hlavním záměrem bylo propojení znalostí starších a zkušenějších architektů s mladými absolventy škol, kteří měli příležitost objevovat nové směry ve světové architektuře na stážích v Evropě.

*„Politicky tyto iniciativy zaštiťoval Jiří Moulis (1925-2004), předseda Městského národního výboru v Liberci od července 1964 do září 1969.“*⁸⁶ Moulis, který se ve městě staral o všechny kulturní aktivity, chtěl Liberci vrátit jeho bývalý význam, který ztratil odnětím statusu krajského města. Jako ochránce architektury Moulis pochopil, že okruh architektů soustředěný okolo Karla Hubáčka ve Stavoprojektu si zaslouží lepší podmínky pro svou architektonickou tvorbu. Z tohoto důvodu město Liberec založilo 1. července 1968 svůj vlastní podnik, vedený právě Karlem Hubáčkem, Sdružení inženýrů a architektů v Liberci.⁸⁷ Hlavní příčinou vzniku Sialu bylo najít takové mimořádné stavební úkoly, ve kterých se zúročí tvůrčí potenciál architektů. Záměrem Sialu bylo především pracovat na tom, aby se vyhnul klasickým úkolům, tedy plánování panelových sídlišť z předem stanovených

⁸³ BERAN, Lukáš. *SIAL*. Olomouc: Arbor vitae: Muzeum umění, 2010, s. 85. ISBN 978-80-87164-41-9.

⁸⁴ BERAN, Lukáš. *SIAL*. Olomouc: Arbor vitae: Muzeum umění, 2010, s. 85. ISBN 978-80-87164-41-9.

⁸⁵ Tamtéž, s. 85.

⁸⁶ Tamtéž, s. 85.

⁸⁷ BERAN, Lukáš. *SIAL*. Olomouc: Arbor vitae: Muzeum umění, 2010, s. 85. ISBN 978-80-87164-41-9.

podkladů. Ateliér kladl důraz na technickou složku architektury a zároveň se snažil o využití progresivních materiálů a technologií. I přes zhoršené technologické a materiální podmínky se Sial toužil vyrovnat architektuře, která vznikala na západě od našich hranic. Většinou se architekti snažili projektovat stavby výjimečné, které měly vybočovat z běžné konvence. Do Sialu odešlo ze Stavoprojektu mnoho skvělých architektů, jedním z nich byl i Miroslav Masák. V šedesátých až osmdesátých letech měl Sial okolo šedesáti členů, šlo o architekty, inženýry, statiky, ekonomy a rozpočtáře.⁸⁸

Jedna z nejvýznamnějších staveb ateliéru Sial je bezpochyby horský hotel a televizní vysílač na Ještědu. Hlavním impulsem pro výstavbu hotelu a televizního vysílače se stal požár v lednu 1963, tehdy kompletně vyhořela secesní chata.⁸⁹ Poté byla vypsána architektonická soutěž na hotel a televizní vysílač. Z několika předložených návrhů zvítězil se svým netradičním projektem liberecký architekt Karel Hubáček.⁹⁰

Hubáčkův návrh s neobvyklým tvarem vysílače splňoval veškeré podmínky zadání. Především se kladl důraz na vytvoření krajinné dominanty a musely být zváženy i klimatické a povětrnostní podmínky. „*Věž na kruhovém půdorysu je koncipována ve formě rotačního hyperboloidu.*“⁹¹ Dominantou celé stavby jsou dva železobetonové kruhové sloupy, které slouží k zavěšení jednotlivých podlaží. Na základní desce se nacházejí strojovny všech energetických zařízení. Na vnějším obvodu je vyhlídková terasa, ze které vede prosklená stěna jako hlavní vstup do budovy. Můžeme říci, že věž je rozdělena na několik částí. Přízemní prostory jsou vyhrazeny pro televizní vysílač. V prvním patře se nachází bufet, ve druhém podlaží je vstupní hala s recepcí, které dominuje schodiště vedoucí do restaurace. Čtvrté a páté podlaží tvoří dvojlůžkové pokoje a apartmán. Následující patra mají vyložené provozní funkce. „*Horský hotel a vysílač Ještěd patřil k těm ojedinělým stavbám,*

⁸⁸ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 111. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁸⁹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 112. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁹⁰ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 04/2008*. Liberec: Irbis 2009, s. 58. ISSN 1801-6227.

⁹¹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 113. ISBN 978-80-86660-33-2.

které si i v době protěžovaného zprůmyslnění stavebnictví svým specifickým zadáním nebo důrazem na reprezentativnost vysloužily výsadu zcela samostatného, individuálního návrhu, a dokonce i mimořádného autorského přístupu v průběhu realizace.“⁹²

3.1.1 Školka Sial

S ateliérem Sial byla úzce propojena také Školka Sial, která velmi pozitivně zvyšovala úroveň myšlení a návrhů mladých absolventů architektury. Právě Jiří Moulis přišel s myšlenkou, že Sial bude mít podobu samostatného projektového podniku a zároveň že město bude podporovat každý rok stipendiem jednoho či dva absolventy architektury, kteří obohatí Liberec novými nápady. Hlavní zásadou Školky Sial byla společná práce týmu a svoboda tvorby, podobně jako v Sialu. Školka vznikla roku 1969 v bývalém hostinci Na Jedlové (čp. 41 ve Výletní ul.) v Liberci-Radčicích.⁹³ Zřízení Školky vedlo k množství svěžích nápadů a návrhů ze strany mladých architektů.

Hlavním úkolem Školky bylo poskytnout nový typ studia, který se bude diametrálně lišit od vysokoškolské výuky. Členové Školky budou mezi sebou neustále debatovat a konzultovat nejen s odborníky v architektuře, ale i s psychology, filosofy a stavebními inženýry ze Sialu. Do Liberce přicházeli studenti dokonce i z pražských škol, jelikož Sial řešil zajímavější úkoly než jiné ateliéry.

3.2 Syner, s. r. o.

Poměrně kontroverzním realizátorem mnoha staveb ve městě je firma Syner, s. r. o., která patří k dalším velkým stavebním firmám v České republice. Společnost se poměrně rychle rozrostla, a proto se její prostory přestěhovaly z Paláce Syner do budovy bývalého Elitexu. Společnost přispěla k realizaci řady významných staveb ve městě, které díky své kvalitě obohatily obraz města.

⁹² *Liberec - Ročenka liberecké architektury 04/2008*. Liberec: Irbis 2009, s. 76. ISSN 1801-6227.

⁹³ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 111. ISBN 978-80-86660-33-2.

3.3 Proměny dolního centra

3.3.1 Soukenné náměstí

Stavební proměny jednoho z hlavních libereckých náměstí byly ovlivněny hospodářským a společenským vývojem ve městě. Náměstí vystřídal za svou existenci několik různých názvů, přesto nakonec zvítězilo pojmenování Soukenné náměstí, což byl i původní název této městské části. Soukenné náměstí prošlo celou řadou změn, než se postupně přiblížilo k nynější podobě. Prostor náměstí se začal formovat na počátku třicátých let 20. století.⁹⁴

Náměstí dotvářela komunikace z nádraží do samotného středu města, kudy procházela linka pouliční dráhy. Prostor náměstí se však zdál poněkud stísněný, a proto musely být některé domy zbourány. Po několika úpravách dostává Soukenné náměstí vhodnou podobu, která odpovídá dolnímu centru a která se začala rýsovat v druhé polovině 20. století. Celkově lze tedy říci, že kompletní přestavba dolního centra byla a stále také je považována za dílo mnoha generací. Město chtělo, aby prostor odpovídal různým potřebám, proto se snažilo propojit hromadnou dopravu, obchody, služby, kulturu a společenské vyžití. Všechny zmíněné požadavky splňoval nově vybudovaný obchodní dům, který uzavíral jižní stranu Soukenného náměstí. O návrh obchodního domu Ještěd se postaral liberecký architekt Karel Hubáček, jehož projekt rozlehlého obchodního domu zaplnil prostor Soukenného náměstí po předešlých demolicích⁹⁵ (viz podkapitola 3.4.1).

3.3.2 Další nově vzniklé budovy

Hlavním urbanistickým záměrem bylo dotvořit dolní centrum věžovitými budovami. První budovou byl Výzkumný ústav textilní vystavěný u bývalého jezu na řece Nise. Dále byl postaven čtrnáctipodlažní podnik Elitex, ve kterém se dnes nachází kanceláře různých firem. Další objekt, který také ohraničuje dolní centrum, je budova Pozemních staveb Liberec, která je připojena k severní části hotelu Imperial a která dokonale dotvořila zástavbu na východní straně ulice 1. máje.⁹⁶ Zároveň začínaly přípravy pro výstavbu Domu kultury, na jehož východní straně

⁹⁴ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, s. 44. ISSN 1801-6227.

⁹⁵ KARPAS, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog. 2004, s. 500. ISBN 80-86761-13-4.

⁹⁶ Tamtéž, s. 501.

měla být přistavěna tři menší kina. V ulici 1. máje byla vystavěna budova stranické školy, která výrazně kontrastuje se sousedním secesním domem.

Nakonec byla vyřešena také otázka dopravy, kdy došlo k přeložení tramvajových tratí z ulic Pražské a Moskevské do ulic Palachovy a Rumunské. Výrazný zásah do dopravy zapříčinil odstranění některých budov a na zbylé stavby v Malé Moskevské navázal obchodní dům Balon a na protější straně klasicistní památkově chráněný dům U Zeleného stromu. Východní stranu Malé Moskevské a Rumunské ulice směrem k Adrii zaplnil palác Syner. Nelze se prozatím vyjadřovat o konečném architektonickém dořešení dolního centra. Jednotlivé generace si tedy předávají svůj díl práce. Stavby působí různorodě, jelikož jsou odrazem doby, ve které vznikaly. Přesto není pochyb o tom, že dolní centrum je druhým nejdůležitějším bodem města.

3.4 Vybrané veřejné budovy

3.4.1 Obchodní středisko Ještěd vs. obchodní centrum Forum

Na Soukenném náměstí se postupně odbourávaly jednotlivé stavby a vše vyvrcholilo postavením obchodního domu Ještěd, jehož stavba změnila během sedmdesátých let 20. století charakter tohoto prostoru.⁹⁷

Nový obchodní dům se měl stát stěžejním objektem rozšířeného Soukenného náměstí. Obchodní středisko je stejně jako stavba vysílače na Ještědu dalším cenným projektem Sialu. Na výstavbě obchodního střediska Ještěd (viz Příloha č. 1) se kromě Miroslava Masáka a Karla Hubáčka také podepsali projektanti Jiří Bílek, Jiří Prskavec, Václav Bůžek a statik Václav Voda.⁹⁸ Celý komplex byl vystavěn tak, aby zapadal do souvislého městského prostoru. V podstatě šlo o tři obchodní domy vedle sebe, které byly propojeny průchody v přízemí a v patře terasami. Vnější strana obchodního domu byla upravena neobvyklou technologií s použitím pláště z ocelového plechu, který byl opatřen atmořixovým povrchem.⁹⁹ Tmavohnědý plášť a

⁹⁷ ČTVERÁČEK, Karel - MOHR, Jan. *Liberec: Mezi vzpomínkou a přítomností*. Liberec: Květa Vinklátová, 2001, s. 79. ISBN 80-238-7667-8.

⁹⁸ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Kniha 555, 2011, s. 114. ISBN 978-80-86660-33-2.

⁹⁹ KARPAS, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog. 2004, s. 500. ISBN 80-86761-13-4.

žluté obklady na stavbě jsou neobvyklou kombinací, která prostor barevně oživila. Obchodní dům Ještěd se stal ukázkou architektonického strukturalismu.

Vznik současného obchodního centra Forum na Soukenném náměstí (viz Příloha č. 2) vyvolal velké rozpaky. Už při samotných přípravách se stavba stala předmětem diskuzí mezi odbornou, ale i laickou veřejností, navíc zcela zakryla pohled na okolní horské panoráma. Masivnímu obchodnímu centru muselo ustoupit obchodní středisko Ještěd.

Hlavním autorem byl Radim Kousal, který neustále tvrdil, že projekt propojí prostor mezi horním a dolním středem města a že bude centrum působit uceleně.¹⁰⁰ Důsledkem postavení obchodního centra může být naprostý úpadek ulice Pražské a Moskevské, které kdysi patřily k frekventovaným a reprezentativním částem města. Varováním by mohl být osud bývalých městských kin Lípa a Varšava, jejichž existenci ukončily nově vybudované multiplexy CineStar. Součástí obchodního centra Forum je totiž i moderní multiplex Palace Cinemas. Stavby polyfunkčních center mají své specifické funkce, jelikož jde o místa, kde lidé nakupují, baví se či relaxují. Proto i obchodní centrum Forum pohlcuje svými nekonečnými možnostmi nemalou část obyvatel Liberce.

3.4.2 OD Delta a OC Plaza

Obchodní dům Delta (viz Příloha č. 3) je bezpochyby důležitou součástí městského centra. Autoři projektu jsou Antonín Juštík a Vladimír Tůma.¹⁰¹

„Objekt je řešený jako kompaktní monoblok s dvěma podzemními a pěti nadzemními podlažími, s plochou střechou.“¹⁰² Jde o stavbu jednoduchou, která je velikostně plně přizpůsobena svému pozemku. Nároží celého objektu jsou zaoblená, tak aby stavba tvarově korespondovala v blízkém sousedství s palácem Dunaj a domem Baťa. Z vnější strany objektu je v úrovni prvního a druhého nadzemního podlaží podloubí, které lemuje obvod budovy. Naproti tomu je obvodový plášť horních tří podlaží řešen jako jednodílná obalová plocha, ve které jsou vykrojeny

¹⁰⁰ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 120. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁰¹ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, s. 84. ISSN 1801-6227.

¹⁰² Tamtéž, s. 84.

horizontální, dynamicky tvarované výřezy.¹⁰³ Jednotlivé prosklené otvory jsou provázány s vnitřní dispozicí objektu, ve spodních podlažích jsou výrazně větší, tak aby zaujaly návštěvníky. V nejvyšším podlaží jsou otvory nižší a jejich měřítko spíše odpovídá kancelářskému provozu. Výrazný kontrast mezi téměř kompletně prosklenou spodní částí a mohutnou horní částí objektu patří k základním prvkům celé fasády.

Fasáda obchodního domu Delta je střízlivá v místě za památkově chráněným objektem U Zeleného stromu (viz Příloha č. 4).¹⁰⁴ I přes nevýraznou zadní část objektu, obchodní dům Delta vyniká především svým tvarem a dekorací již zmíněných fasád. Hlavním prvkem objektu je tvarované vnitřní atrium, které má prosklený strop. Díky tomu do budovy proudí příjemné denní světlo. Tvar atria je pochopitelně spjat s vazbou na dvě frekventované ulice, Fügnerovu a Revoluční. Veřejný prostor atria je v letním období doplněn zelení a lavičkami.

Poměrně markantní zásah do obrazu Liberce znamenala stavba obchodního centra Plaza (viz Příloha č. 5). „*Obchodní centrum Plaza Liberec na Šaldově náměstí, otevřené 26. března 2009, vzniklo na pozemku určeném původně pro nákupní galerii Gallas, jejíž výstavba byla pro nedostatek peněz zastavena v roce 1996.*“¹⁰⁵

Než započala stavba samotného obchodního centra, byla vypsána architektonická soutěž, jejímž cílem bylo nalézt nejvhodnější architektonické řešení stavby. První ocenění získal za návrh Richard Černý, Diana Hocková, Radim Kousal a Josef Panna z ateliéru Siadesign Liberec, druhou cenu obdržel Pavel Švancer a Pavel Vaněček.¹⁰⁶ Projekty, které byly oceněny, dále prošly tzv. „zlevňovacím procesem“, ve kterém kancelář ARK, s. r. o. společně s architektem Petrem Doležalem z Plaza Centers vypracovala konečný a závazný projekt.¹⁰⁷

¹⁰³ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, s. 84. ISSN 1801-6227.

¹⁰⁴ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, s. 85. ISSN 1801-6227.

¹⁰⁵ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 120. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 120.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 120.

Výstavba obchodního centra rozpoutala celou řadu negativních emocí ze strany libereckých obyvatel, kteří by na pozemku obchodního centra raději viděli park. Proti výstavbě nového objektu proběhla petice, ve které bylo upozorněno, že stavba naruší centrum města a že se neslučuje s historickou uliční zónou. I přes veškeré snahy byla výstavba parku, který by město tolik ocenilo, zamítnuta.

3.4.3 Městské lázně vs. plavecký stadion

Na křižovatce Masarykovy a Vítězné třídy v údolí Jizerského potoka se nachází dnes již bývalé městské lázně (viz Příloha č. 6). Podnět pro jejich vznik dala Liberecká spořitelna k padesátiletému panování císaře Františka Josefa I.¹⁰⁸ Budovu lázní postavil liberecký stavitel A. Bürger podle návrhu vídeňského architekta P. P. Branga.¹⁰⁹ Veřejnosti byly lázně zpřístupněny 17. března roku 1902.¹¹⁰

Hlavní sál vyplňovaly parní lázně, vany využívané pro léčebné procedury, odpočinkové místnosti apod. Novorenesanční stavba, v níž se nacházejí i znaky secese, doplnila dva okolní objekty, muzea a Obchodní a živnostenské komory, které vznikaly současně. Osudným zlomem byl pro lázně rok 1989, kdy objekt získala v restituci Česká spořitelna, která stavbu prodala.¹¹¹ Následovala léta, kdy lázně vystřídal mnoho majitelů, což vedlo ke ztrátě jejich původního účelu. Z místa relaxace se stal objekt, který začal brzy chátrat.

Město Liberec se nakonec rozhodlo, že stavbu odkoupí. V několika posledních letech proběhly opravy střechy a následně se hledal způsob, jak by se tato skvostná stavba mohla využít. Myšlenky o znovuoživení městských lázní přestavbou na galerii a dostavení depozitáře vznikly v ateliéru Sial. Hlavním záměrem je zachovat historický a památkový význam celého objektu. Podle vypracovaného projektu se výrazné stavitelské zásahy odehrávají především ve vnitřním interiéru, kde dojde ke změně dispozice a k vybourání bazénu; bez těchto změn by nešlo galerii provozovat. Vstupní prostory do galerie korespondují se vstupem do bývalých lázní. V těchto místech se bude nacházet informační prostor pro návštěvníky, prodej

¹⁰⁸ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 05/2009*. Liberec: Irbis 2010, s. 84. ISSN 1801-6227.

¹⁰⁹ TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří I*. Liberec, 1992, s. 52.

¹¹⁰ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 05/2009*. Liberec: Irbis 2010, s. 84. ISSN 1801-6227.

¹¹¹ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 05/2009*. Liberec: Irbis 2010, s. 84. ISSN 1801-6227.

vstupenek a různých katalogů a také šatna. Na vstupní prostory navazuje komunikační návštěvnický provoz se schodištěm, nechybí ani kavárna, pobytová odpočinková galerie nebo bookshop. Prostory pro administrativní pracovníky budou situovány v západním křídle. Budova bývalých městských lázní bude rozšířena o novostavbu depozitáře, který se bude nacházet při Masarykově ulici.¹¹² Celý projekt plně respektuje původní podobu lázní, jelikož není pochyb o významné architektonické a výtvarné hodnotě stavby, díky které jsou lázně řazeny k reprezentativním objektům Liberce.

Výstavba krytých bazénů nikdy nepatřila k základní výbavě měst. Když už se ve městě bazén postavil, bylo samozřejmé, že bude sloužit k plaveckým závodům, nikoli k odpočinku a vyžití návštěvníků. Jestliže ke stavbě krytého bazénu skutečně došlo, byl obvykle pojímán jako architektonická výzva, jelikož se počítalo s uskutečněním mezinárodních závodů, tedy s jakousi reprezentativní funkcí.¹¹³ Velká poptávka libereckých občanů po místě odpočinku, vyústila roku 1984 v první etapu výstavby plaveckého stadionu, který obyvatelé města tolik postrádali.¹¹⁴

S výstavbou se začalo na Tržním náměstí, které se nachází nedaleko od středu města.¹¹⁵ Autorovi projektu, architektovi, Pavlu Švancerovi z libereckého Stavoprojektu, se podařilo vypořádat s poměrně složitým terénem a umístil budovu tak, aby zůstalo místo pro koupaliště, které bylo plánováno v další stavební etapě.¹¹⁶

Budova z náměstí vypadá jako nenápadná jednopodlažní stavba (viz Příloha č. 7), ale ihned po příchodu na vstupní plochu se návštěvník přesvědčí o opaku a ukáže se, že jde vlastně o terasu, která vede ke vstupu do prvního patra. Primárně návštěvníky určitě zaujme barevnost stadionu; jde o kombinaci červené kovové konstrukce a bílého keramického obkladu.¹¹⁷ Ve vstupní hale dále pokračuje vnější

¹¹² *Liberec - Ročenka liberecké architektury 05/2009*. Liberec: Irbis 2010, s. 87. ISSN 1801-6227.

¹¹³ SEDLÁKOVÁ, Radomíra - Frič, Pavel. *20. století české architektury*. Praha: Titanic - Grada, 2006, s. 198. ISBN 80-247-1940-1.

¹¹⁴ TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří II*. Liberec, 1993, s. 56.

¹¹⁵ SEDLÁKOVÁ, Radomíra - Frič, Pavel. *20. století české architektury*. Praha: Titanic - Grada, 2006, s. 198. ISBN 80-247-1940-1.

¹¹⁶ TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří II*. Liberec, 1993, s. 56.

¹¹⁷ SEDLÁKOVÁ, Radomíra - FRIČ, Pavel. *20. století české architektury*. Praha: Titanic - Grada, 2006, s. 198. ISBN 80-247-1940-1.

barevnost budovy. Návštěvníci mohou zavítat do místní kavárny, kde je směrem k bazénu plně prosklená stěna poskytující pohled nejen na rozlehlý bazén, ale i na zeleň, u níž se dnes nachází venkovní bazén. Primárně ale návštěvníci míří kolem pokladen k šatnám, kde pokračuje barevné řešení dlaždic. Tato kombinace zde symbolizuje místa pro obuté a bosé, kdy červené dlaždice jsou pro obuté a bílé pro bosé. Při výstavbě se nezapomnělo na bezpečí návštěvníků, proto jsou všechny hrany zaobleny. Primárně byla pozornost projektantů soustředěna na hlavní bazén o velikosti 20×50 metrů.¹¹⁸ S hlavním bazénem sousedí malý bazén o rozměrech 12,5×8 metrů.¹¹⁹

Když byl bazén dokončen, poměrně silně se v české architektuře diskutovalo o vztahu tradic moderní architektury a postmodernismu.¹²⁰ Před stadionem vznikla odpočinková plocha, které vévodí fontána. Zároveň v souvislosti s výstavbou bazénu byla provedena přestavba i Tržního náměstí.

V září roku 2012 byl liberecký bazén rozšířen. V nově přistavěné části se nachází menší bazén, dětská skluzavka, vířivka se slanou vodou a také hluboká studna, která slouží pro výcvik potápěčů. Rozšíření libereckého bazénu vedlo k úspěšnému oživení už tak oblíbeného místa odpočinku.

3.4.4 Krajská vědecká knihovna Liberec

Mezi veřejné stavby patří i Krajská vědecká knihovna z let 1995-2000 postavená dle projektu Radima Kousala.¹²¹ Budova je zasazena na ose radnice a divadla. Knihovna (viz Příloha č. 8) svým průmyslovým vzhledem navazuje na dřívější tvorbu ateliéru Sial. „*Stěny knihovny, kryté válcovitou střechou, jsou tvořeny transparentním skleněným pláštěm, který je chráněn proti slunci nastavitelným rastrem slunolamu, vytvářejícím zajímavý technicistní dekor oživující fasádu.*“¹²² Hlavní průčelí je pokryto nápisy, které vytvářejí mediální stěnu. Jednotlivá patra pojí

¹¹⁸ TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří II*. Liberec, 1993, s. 56.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 56.

¹²⁰ SEDLÁKOVÁ, Radomíra - FRIČ, Pavel. *20. století české architektury*. Praha: Titanic - Grada, 2006, s. 198. ISBN 80-247-1940-1.

¹²¹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 121. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹²² ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 121. ISBN 978-80-86660-33-2.

schodiště procházející napříč objektem. Uvnitř budovy vznikl prosvětlený a zároveň vzdušný prostor, který čtenáři v knihovně pozitivně ocení. Zdařilé bylo i propojení knihovny s židovskou modlitebnou. Jde o první poválečnou synagogu u nás.

3.4.5 Základní umělecká škola

Ve Frýdlantské ulici nacházíme budovu Základní umělecké školy, kterou firma Syner realizovala v letech 1994-1995.¹²³ Budova zároveň získala ocenění jako *Stavba roku 1995*.¹²⁴ Budova školy (viz Příloha č. 9) je ve tvaru lichoběžníku a její boční stěny s velkými okny odkazují na učebny, popř. ateliéry. Hlavní průčelí školy je poměrně úzké oproti zadní široké fasádě s velkým obloukovým rizalitem a vodorovnými okny.¹²⁵ Ústřední prostor budovy tvoří vysoká ochozová hala. V zadní části budovy se nachází koncertní sál, nad kterým zkouší děti z pěveckého sboru Severáček. Učitelé zde poskytují vzdělání v oblasti hudební, literárně dramatické, taneční a výtvarné.¹²⁶ Škola zároveň organizuje různé výstavy, koncerty a soutěže. Autoři projektu Pavel Janoušek, Boris Šonský, Pavel Švancer a Pavel Vaněček docílili harmonického doplnění dolní části města, která byla poznamenaná demolicemi.¹²⁷

3.4.6 Palác Centrum

V Jánské ulici byl postaven polyfunkční Palác Centrum, jehož autory jsou Jiří Suchomel a Jaromír Syrovátko.¹²⁸ Palác Centrum (viz Příloha č. 10) je umístěný v blízkosti dolního centra města, směrem k nádraží. Budova má půdorysný tvar připomínající loď. Přední část „lodi“ je orientována směrem k nádraží. Uvnitř budovy se nacházejí kanceláře, hotelové prostory a obchody. Tento projekt měl uzavírat rušnou část dolního centra. Kompletní konstrukce budovy odpovídá zcela běžnému standardu stavební činnosti na počátku 90. let.¹²⁹

¹²³ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 121. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹²⁴ Tamtéž, s. 121.

¹²⁵ Tamtéž, s. 121.

¹²⁶ *Almanach ZUŠ Liberec: 80, 1925 - 2005*. Liberec: Základní umělecká škola; Praha: Kant, 2005, s.11.

¹²⁷ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 122. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹²⁸ Tamtéž, s. 122.

¹²⁹ LIBEREC:REICHENBERG:ARCHITEKTURA NA SEVERU ČECH. *Palác Centru* [online]. 2009 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/82-palac-centrum>.

3.4.7 Palác Syner

Mezi postmoderní stavby ve městě patří Palác Syner, který postavili J. Suchomel, M. Šaml a J. Syrovátko v Rumunské ulici.¹³⁰ Jde o víceúčelovou budovu, která se nachází v dolním centru Liberce. Tvar budovy připomíná ležatý válec a hranol (viz Příloha č. 11). Částečně je Palác Syner obložen umělým pískovcem. Interiér nabízí hotelový, restaurační i kancelářský provoz. Hlavní vchod do budovy se nachází u prosklené části, které dominuje šikmá stěna ze skla a červená markýza. I přes to, že objekt zastavěl rozlehlou ulici v blízkosti dolního centra, působí shluk jeho tvarů a barev poněkud chaoticky.

3.4.8 Univerzitní kampus TUL

Velmi úspěšným projektem se stala dostavba univerzitního kampusu TUL (viz Příloha č. 12). Plány spojené s výstavbou uskutečnila architektonická kancelář Fakulty architektury TUL, v letech 2001-2004.¹³¹ „*Osmipodlažní budova je tvořena průnikem horizontální přízemní vstupní části a vertikálního komolého administrativního křídla, tvořícího dominantu areálu.*“¹³² K objektu patří stupňovitá dřevěná terasa, která slouží jako odpočinkové místo pro studenty. Fasáda budovy je z velké části prosklená a konstrukce je tvořena železobetonem. Dolní prostory slouží hlavně studentům, ve vyšších podlažích se nachází kanceláře rektorátu.

3.5 Architektura parků a zahrad

„*Liberec má lesnaté okolí, a také botanickou zahradu, tudíž je pokládán za město zelení bohaté.*“¹³³ Urbanistické hledisko ukazuje, že zeleň, o které můžeme říci, že by zlepšovala či zkrášlovala městské prostředí, v Liberci opravdu chybí.

Je smutné, že Liberec nemá park, který by svým měřítkem byl alespoň trochu úměrný velikosti města či počtu jeho obyvatel. Oproti městům, která mají podstatně menší rozlohu, má Liberec méně parkové plochy. Parky v Liberci jsou spíše malými parčíky, ve kterých nemůže být ani patřičně rozvíjena zahradní architektura.

¹³⁰ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 123. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹³¹ Tamtéž, s. 123.

¹³² ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 123. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹³³ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, s. 66. ISSN 1801-6227.

Mezi malé parčíky, které mohou liberečtí obyvatelé využít, patří např. parčík kolem Severočeského muzea, Na Rybníčku nebo parčík u Lidových sadů. Oproti již zmíněným místům, stojí parky, které na veřejnost působí podstatně lépe. Mezi ně patří parčík u České spořitelny, který se svým honosným vzhledem hodí k samotné budově. Jeho geometrický tvar a jakási bohatost působí vskutku příjemným dojmem. Oproti tomu zámecký park je veřejnosti částečně nepřístupný a plocha, kterou by obyvatelé města mohli využívat, pomalu pustne.

Poměrně velké množství parků je v Liberci ve stylu „neformálním“. Vše vyplývá z tzv. anglických parků, které vznikly již v 18. století a poté se šířily až do 19. století.¹³⁴ Dnes tomuto parku říkáme „park krajinářský“.¹³⁵ Mezi hlavní vlastnosti takového parku patří hlavně dostatečná velikost trávnickové plochy, vodních nádrží, velké množství skupinových stromů a průhledy do kraje, popř. k nějakým důležitým bodům. U města jako je Liberec lze použít termín „volné výsadby“, výjimkou je poměrně velký park na místě bývalého hřbitova v blízkosti plaveckého stadionu.¹³⁶ Nutno podotknout, že ve městě skutečně chybí zajímavé architektonické nápady parkových prostor.

Z architektonického hlediska je poměrně složité popsat park Lidové sady, které se staly notoricky oblíbeným fenoménem.¹³⁷ Jedná se především o část mezi tramvajovou tratí, ZOO a lesoparkem. Jde primárně o široké cesty a pěšiny, které jsou osázené nešlechtěnými domácími druhy stromů a také keřů. I přes velkou návštěvnost Lidových sadů je nelze zařadit k reprezentativním místům prostředí města. I přes to, že jsou Lidové sady turisticky vyhledávanou částí města, je jisté, že by si lokalita větší zahradnický přístup zasloužila.

Zahradní architektury je ve městě více, jelikož u každé z vil či domů se nachází větší nebo menší zahrada. Jde především o ty archaické, pozůstalé z přelomu 19. a 20. století.¹³⁸ Nespočetný výskyt této pozůstalé zahradnické architektury je právě na Masarykově třídě a zároveň i v Mozartově ulici, kde se stavěly honosné

¹³⁴ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, s. 67. ISSN 1801-6227.

¹³⁵ Tamtéž, s. 67.

¹³⁶ Tamtéž, s. 67.

¹³⁷ Tamtéž, s. 67.

¹³⁸ Tamtéž, s. 68.

vily.¹³⁹ Tyto malé zahrady postrádají jakékoli zahradní umění, podobně jako parky. Vše je založeno jen na několika jehličnatých stromech a keřích, které obvykle lemují popředí ulice. Je zcela nemístné porovnávat kvality zahradní a stavební architekturu v této části Liberce, jelikož zde výrazně převyšuje stavební architektura nad zahradní. „*Poměr stavební architektury a zahradní architektury nynějšího Liberce je kvalitou a přikládáním významem nadmíru nevyvážený.*“¹⁴⁰

3.6 Sochy ve městě

3.6.1 Počáteční cesta k výstavě Socha a město

V Liberci se na přelomu padesátých a šedesátých let začínal prosazovat kulturní život. Město bylo plné mladých výtvarníků a absolventů pražské akademie. „*Do Oblastní galerie v Liberci (OGL) nastoupila po malíři Jaro Beranovi nová ředitelka Hana Seifertová, historička umění, a společně se svým manželem, sochařem Jiřím Seifertem, se brzy stávají organizátory společenského života mladých umělců, kteří nalézají v galerii výstavní i teoretické zázemí.*“¹⁴¹ Liberec se na počátku šedesátých let začínal zásadně sochařsky proměňovat. V následujícím desetiletí se uplatňovaly sochy vyloženě výtvarné, které obohacovaly veřejné prostory. Jednou z reprezentativních soch byla např. Žena s holubicí od Josefa Pekárka, která vznikla ještě v předválečné době.¹⁴² V současné době se socha nachází v parku v blízkosti Ruprechtické ulice.

Sochy se ve městě neobjevovaly náhodou. Skupina mladých výtvarníků a Oblastní galerie v Liberci našla nového partnera, kterým byl Jiří Moulis, předseda Městského národního výboru.¹⁴³ Právě J. Moulis, který se staral o kulturní aktivity ve městě, je spojen i s ateliérem Sial. „*V roce 1964 se v OGL uskutečnila první plenérová přehlídka soudobého českého sochařství pod názvem Socha 1964, prezentovaná nejen v zahradě galerie, ale i v prostorech liberecké botanické*

¹³⁹ Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005. Liberec: Irbis, s. 68. ISSN 1801-6227.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 69.

¹⁴¹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 155. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁴² ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 155. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁴³ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 155. ISBN 978-80-86660-33-2.

zahrady.¹⁴⁴ O pět let později proběhla výstava nazvaná Socha a město. Můžeme konstatovat, že výstava Socha a město úspěšně odstartovala období veřejného sochařského umění ve městě.

3.6.2 Spacium

„*Pocit nedostatečného zájmu města o uměleckou výzdobu, svým způsobem blízký výrokům Camilla Sitteho (vysloveným o sto let dříve), se počal okolo roku 2000 odrážet v aktivitách obecně prospěšné společnosti Spacium.*“¹⁴⁵ Společnost Spacium vznikla roku 2001.¹⁴⁶

Mezi primární znaky Spacia patří především snaha kultivovat a zkrášlit veřejné prostory města. Vzpomínka na výstavu Socha a město v roce 1969 se stala podnětem pro založení společnosti.¹⁴⁷ Výstava přenášela umělecká díla z galerie rovnou do ulic města nebo na náměstí. To zapříčinilo vznik nového trendu, který město výrazně zasáhlo. Sochy se staly předmětem diskuze mezi libereckými občany a zároveň vdechly do ulic nový a pestrý život. Výstava byla natolik populární, že některé sochy ve městě zůstávaly i nastálo.

3.6.3 Umělecká díla Spacia

První sochou, která byla trvale ve městě umístěna byla *Koule* od Milana Housera.¹⁴⁸ Socha (viz Příloha č. 13) je umístěna nedaleko secesního hotelu Zlatý lev, při severní zdi renesančního zámku. Povrch, na němž je plastika umístěna, byl přizpůsoben tak, aby vyhovoval zvolenému charakteru místa. *Koule* má představovat hranici mezi rušnou částí města a klidnější zónou, kterou představuje nedaleký park. Plastika je složena ze dvou laminátových polokoulí, mezi které je vložen kruh z plexiskla. Povrch *Koule* odráží okolní prostředí, kdežto středové plexisklo odráží modré světlo ze středu plastiky. Uvnitř je elektrický zdroj, který rozsvěcí plastiku současně s pouličním osvětlením. Světlo z *Koule* vyřazuje zajímavé světelné efekty.

¹⁴⁴ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 155. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 158.

¹⁴⁶ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, s. 62. ISSN 1801-6227.

¹⁴⁷ *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, s. 62. ISSN 1801-6227.

¹⁴⁸ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 158. ISBN 978-80-86660-33-2.

Následně byla Spaciem získána pro novou knihovnu roku 2002 drátěná kompozice *Žila* (viz Příloha č. 14) od Lukáše Rittsteina, která představuje poctu hudebníkovi undergroundové skupiny The Plastic People of the Universe Mejlovi Hlavsovi.¹⁴⁹ Kostra plastiky je vysoká 8,5 metru a je tvořena spirálovou konstrukcí z umělé hmoty a kovu.¹⁵⁰ Ke konstrukci se v několika místech připojují zeleno-zlaté větve, odlité ze speciální umělé hmoty. V dolní části má socha zabudovaný reproduktor, který v poledne a o půlnoci hraje píseň od známe hudební skupiny The Plastic People of the Universe autorů Milana Hlavsy a Egona Bondyho „Muchomůrky bílé”.¹⁵¹ Horní část sochy je dotvářena věncem polštářů s motivy květin. Autor o svém díle hovoří různě, nejčastěji jako o žile, která obsahuje energii nebo jako o spirále DNA. V současné době je konstrukce umístěna v Krajské vědecké knihovně.

*„V rámci prvního sympozia odborných škol s uměleckým zaměřením, které bylo uspořádáno k podpoře a prezentaci těchto ústavů, byla roku 2004 instalována na jeden rok před budovu Severočeského muzea kompozice ze skla a železa od Mariana Karla Pyramida pro Liberecký kraj.”*¹⁵² Autor je známý především pro svou jednoduchost, kterou ukazuje i v jiných pracích. Spodní část *Pyramidy* je tvořena železnými pláty ve tvaru spirály, která je stočená do komolého jehlanu.¹⁵³ Čtyřboký jehlan stojí na hybném podstavci. Nakloněná *Pyramida* odrážela jak fasádu Severočeského muzea, tak oblohu a zeleň. Socha byla umístěna v blízkosti hlavního vstupu do budovy. *Pyramida pro Liberecký kraj* (viz Příloha č. 15) se stala jakýmsi poutačem města poukazujícím na netradiční událost.

¹⁴⁹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 158. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁵⁰ SPACIUM. *Žila: Plastika věnovaná památce M. Hlavsy* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2002_zila.

¹⁵¹ SPACIUM. *Žila: Plastika věnovaná památce M. Hlavsy* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2002_zila.

¹⁵² ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 158. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁵³ SPACIUM. *Pyramida pro Liberecký kraj* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2004_pyramida.

Za Divadlem F.X. Šaldy byla vystavěna bronzová plastika s názvem *Zastávka*, jejímž autorem je David Černý.¹⁵⁴ Úkolem autora bylo vytvořit umělecky funkční městský prvek, tedy autobusovou zastávku městské hromadné dopravy (viz Příloha č. 16). Černý ukazuje, že i něco tak obyčejného jako autobusová zastávka, může vypadat nevšedně. Jde o poměrně provokativní kompozici ve formě bronzového jídelního stolu, který slouží jako střecha a zároveň odkazuje k tolik oblíbeným stolům z konce 19. století.¹⁵⁵ Podle autora Davida Černého bronzové předměty symbolizují někdejší česko-německo-židovské společenství.¹⁵⁶ Na prostřeném stole se nachází holba na pivo, židovský svícen upozorňující na vypálení synagogy, ve váze je masožravá rostlina, která odkazuje na bohatou sbírku liberecké botanické zahrady a také je tu historická láhev od piva. Vedle zastávky je ledabyle pohozen tácek s libereckými párky. Dominantní částí stolu je rozhodně hlava s brýlemi, která je napíchnutá na vidličku. Každý z předmětů umístěných na stole má podle Černého určitou symboliku, avšak hlavu s brýlemi nechává autor na fantazii recipientů. Zastávku dotváří odpadkový koš v podobě velké plechovky a mouchy, které lezou po ubruse, masožravé rostlině a noži. Zastávka si určitě našla své patřičné místo v rušném středu městské liberecké dopravy.

Rozporuplný je *Památník obětem komunismu* z roku 2006 umístěný v parku při Jablonecké ulici, jenž vznikl z popudu architektonické kanceláře Sporadical.¹⁵⁷ „*Jeho kompozice zabírá směrem od města značnou plochu parku a nápis - Sám v sobě hledej, zda svobodu bráníš, ctíš nebo omezuješ, zapuštěný do dlažby v jeho patě a čitelný v zrcadlovém odrazu, jako by připomínal necitelné zacházení s plastikou Slavoje Nejdla Po válce, která jako jediná přežila dobu nesvobody v původní adjustaci z výstavy Socha a město, aby byla v rámci terénních úprav nového pomníku brutálně pohozena do nedalekého zákoutí.*“¹⁵⁸ Socha představuje kvádr, kdy dvě

¹⁵⁴ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 158. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁵⁵ SPACIUM. *Zastávka* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2005_zastavka.

¹⁵⁶ SPACIUM. *Zastávka* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2005_zastavka.

¹⁵⁷ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 158. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁵⁸ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 158. ISBN 978-80-86660-33-2.

nejmohutnější části tvoří zrcadla, která jsou zasazena do černého ocelového rámu. Památník (viz Příloha č. 17) je umístěný v samotném středu parku na křižovatce chodníků a zároveň ho doplňují tři desetimetrové lavice z lepeného dřeva.¹⁵⁹ Objekt je o rozměrech 3,2 × 4,5 × 0,7 metrů a tloušťka zrcadlových tabulí je okolo 18 mm.¹⁶⁰ Výstavba památníku nebyla politickým gestem, nýbrž veřejným uměním zasazeným do prostředí architektury parku.

Směrem k Soukennému náměstí byla roku 2007 postavena další socha Lukáše Rittsteina, přičemž šlo o dílo, které plní jak výtvarnou, tak užitkovou funkci.¹⁶¹ Dílo je opět akvizicí Spacia, které úspěšně zasahuje do estetického vzhledu města. *Lavička* pro město byla nazvána *Věčná něha*.¹⁶² *Lavička* (viz Příloha č. 18) má oblý tvar, zlatou barvu a do jejího povrchu jsou vtlačeny tři tramvajové sedačky, jež odkazují na frekventovanou tramvajovou dopravu středu města, tedy Soukenného náměstí.

U vstupu do Zoologické zahrady Liberec se roku 2008 objevila dřevěná skulptura *Ptáci* od Martiny Klouzové - Niubo.¹⁶³ Dřevěné sochy (viz Příloha č. 19) byly přemístěny z náměstí Dr. E. Beneše, kde původně zkrášlovaly místo poblíž radnice. Tatáž autorka vytvořila plastiku s názvem *Splněný sen - Děvčátko s balónky*, což je postava dívky, která se vznáší v prostoru hlavní haly nového magistrátu.¹⁶⁴ Místo, kam liberečtí obyvatelé chodí vyřizovat své úřední záležitosti je ozvláštněno plastikou dívky v podobě letícího anděla (viz Příloha č. 20). Celá socha je z polyesteru a umělé pryskyřice. Patrně jde o dílo autobiografické. *Děvčátko s balónky* má podle autorky odkazovat na plnění životních cílů a přání.

¹⁵⁹ ARCHIWEB. *Památník obětem komunismu* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=arch&action=show&id=882>.

¹⁶⁰ ARCHIWEB. *Památník obětem komunismu* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=arch&action=show&id=882>.

¹⁶¹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 158. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁶² SPACIUM. *Věčná něha, 2007: Socha jako lavička* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2007_vecna-neha.

¹⁶³ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 158. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁶⁴ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 159. ISBN 978-80-86660-33-2.

V souvislosti s MS v klasickém lyžování, které se konalo v Liberci roku 2009, byla pod Ještědem na konečné tramvajové zastávce postavena socha s názvem *Brána borců* od Laco Sorokáče.¹⁶⁵ Socha je z leštěného hliníku, žárově zinkové oceli a železobetonu. Jde o téměř pět metrů vysokou sochu (viz Příloha č. 21), která zobrazuje skloněného lyžaře ve tvaru sportovní nafukovací brány.¹⁶⁶ Mohutný *Lyžař* zůstává v areálu Ještěd i nadále.

Zdařilým příspěvkem Spacia se stala roku 2009 instalace v průchozím atriu obchodního centra Plaza, jde o stojan pouliční svítilny od sochaře Jaroslava Róny - *Lampa Edison*.¹⁶⁷ „U ní je zcela zřetelná poetická paralela ke kubistickému kandelábru Emila Králíčka z roku 1911 za Jungmannovým náměstím v Praze.“¹⁶⁸ Autor *Lampy*, Jaroslav Róna, velmi obdivoval kubismus, a proto svým dílem navázal na tradici známé pražské kubistické lampy. Po několika letech se tedy skutečně objevuje umělecky zpracovaná lampa. I v Praze je *Lampa* umístěna v zákoutí dvorku, přesně jako v Liberci. Umístění pro sochu bylo zdařile vybráno, jelikož jde o poměrně frekventovanou část města, kterou liberečtí obyvatelé denně využívají jako snadnou spojnici se středem města. Socha (viz Příloha č. 22) je lidem denně „na očích“, mnohem více než kdyby byla umístěná v galerii jako artefakt.

Roku 2010 se městu úspěšně podařilo získat další z nekonvenčních děl Jaroslava Róny *Malý Mart'an*, který byl původně umístěný před Krajskou vědeckou knihovnou v rámci výstavy *Sculpture Forum Winter 2008/2009* a poté posazen na vrchol hory Ještědu k Hubáčkově stavbě hotelu a televizní věže.¹⁶⁹ Róna interpretuje svůj nápad jako příběh dítěte z jiné planety, tedy malého Mart'ánka (viz Příloha č. 23), který steskem po domově pláče. Nejdříve Róna sochu namaloval, poté následovalo její odlití z bronzu. Podle ředitelky Spacia Ivony Rajmanové se socha stala jednou z nejoblíbenějších právě v rámci projektu *Sculpture Forum Winter 2008-*

¹⁶⁵ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 159. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁶⁶ SPACIUM. *Brána borců* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://www.spacium.cz/index.php?page=brana-borcu>.

¹⁶⁷ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 159. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁶⁸ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 159. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁶⁹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 159. ISBN 978-80-86660-33-2.

2009.¹⁷⁰ Díky své popularitě socha vystřídalala několik míst. Při slavnostním odhalení obohatila místo v okolí nároží radnice, poté prostranství před Krajskou vědeckou knihovnou v době lyžařského šampionátu a nakonec i horu Ještěd.

„Téměř po tři století dotvářejí vzhled Liberce sochařské výtvoř, poskytující obyvatelům města v čase i prostoru jakési zhmotnělé duchovní ostrůvky, které společně s přírodou a architekturou podávají důkaz o kulturním rozměru zdejšího prostředí.“¹⁷¹ Sochy v Liberci odrážejí proměnu jeho obyvatel a zároveň ukazují na snahu města vnímat výtvarné umění. V následujících letech chce společnost Spacium pokračovat v projektech, které významně přispívají ke vzniku architektonicky funkčních prvků ve městě.¹⁷²

¹⁷⁰ ARCHIWEB. *Nároží před libereckou radnicí obsadí Malý Marťan Jaroslava Róny* [online]. 2010 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=8568>.

¹⁷¹ ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 159. ISBN 978-80-86660-33-2.

¹⁷² *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, s. 64. ISSN 1801-6227.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat, charakterizovat a vystihnout proměny tradičního Liberce v moderní město a dokumentovat zmíněné proměny města na příkladech vybraných veřejných budov. Pro vypracování jsem zvolila analýzu textu a obrazových materiálů.

S jistotou můžeme konstatovat, že úspěšným obdobím pro kolonizaci bylo 13. století, kdy němečtí osadníci přecházeli na sever Čech a začali si zde stavět svá sídla. Město se nachází v široké kotlině mezi Ještědsko-kozákovským hřbetem a jihozápadním okrajem Jizerských hor. Okolí u nově vznikajícího podhorské městečka zobrazovalo nespočetné množství smrkových lesů a masivní hory. O radikálních urbanistických změnách ve městě rozhodoval Albrecht z Valdštejna, který přispěl k vybudování nové městské čtvrti, tzv. Nového Města. Další urbanistické práce na sebe nenechaly dlouho čekat. Malé rozvíjející městečko si pohrává s myšlenkou „Velkého Liberce“. Tento cíl odstartovala úspěšná textilní výroba, která se zde prosazovala již od 18. století.

K velkému rozmachu města dochází v 19. a 20. století. Ve městě se rozvíjí stavební činnost, používají se nové materiály, vznikají nové směry a razantně narůstá počet obyvatel. Pro toto období je příznačný počátek architektonických soutěží, které se soustřeďují na budovy v samotném středu města - jde především o divadlo a radnici. K hospodářskému rozkvětu města patří nově vznikající vilové čtvrti, tzv. Zelené město. Stavební činnost v Liberci podpořila známá rodina Liebiegů, která zde vystavěla řadu reprezentativních budov. Svou roli sehrála i druhá světová válka, která zapříčinila odchod německých obyvatel z Liberce.

Lze předpokládat, že vzhled současného Liberce „odstartoval“ ateliér Sial, ve kterém pracovali úspěšní architekti, kteří využívali inspirace mladých absolventů vysokých škol. Reprezentativní ukázkou ateliéru je jedna z jeho prvních staveb - horský hotel a televizní vysílač na Ještědu, postavený dle netradičního projektu libereckého architekta Karla Hubáčka. V rámci ateliéru Sial byla založena i Školka Sial, která vedla k množství skvělých nápadů ze strany tvořivých studentů. Mezi další proměny města patřila přestavba dolního centra. Samotný prostor náměstí se

začal formovat ve třicátých letech 20. století. Proměnu města výrazně ovlivnily i nově vybudované obchodní domy. Závěr bakalářské práce je věnován architektuře parků a zahrad a společnosti Spacium, která se snaží kultivovat a zkrášlovat veřejné prostory ve městě.

Účelem bakalářské práce bylo ukázat urbanistický vývoj Liberce, který prošel řadou zajímavých zvrátů a který může osvěžujícím způsobem představit i laické veřejnosti proměnu tradičního městečka na moderní „metropoli“.

Tato bakalářská práce by mohla být přinejmenším „průvodcem“ po městě, ve kterém si čtenář může lehce zmapovat historický vývoj města až k jeho současnému stavu. Přínos mé práce vidím především v řadě informací, které jsem nastínila v jednotlivých kapitolách a které zároveň umožňují čtenáři proniknout do daného tématu.

Seznam literatury

- BERAN, Lukáš. *SIAL*. Olomouc: Arbor vitae: Muzeum umění, 2010, 381 s. ISBN 978-80-87164-41-9.
- ČTVERÁČEK, Karel - MOHR, Jan. *Liberec: Mezi vzpomínkou a přítomností*. Liberec: Květa Vinklátová, 2001, 199 s. ISBN 80-238-7667-8.
- HALÍK, Pavel - LUŠTICKÁ, Hana. *Slavné vily Libereckého kraje*. Praha: Foibos. 2007, 171 s. ISBN 978-80-87073-06-3.
- CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana - LHOTOVÁ, Markéta. *Zmizelé Čechy*. Praha - Litomyšl: Paseka. 2010, 69 s. ISBN 978-80-7432-031-6.
- KARPAŠ, Roman a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004, 704 s. ISBN 80- 86761-13-4.
- SEDLÁKOVÁ, Radomíra - Frič, Pavel. *20. století české architektury*. Praha: Titanic - Grada, 2006, 235 s. ISBN 80-247-1940-1.
- TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a budoucnosti*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1961, 318 s.
- TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a současnosti*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1980, 308 s.
- TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří I*. Liberec, 1992, 62 s.
- TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří II*. Liberec, 1993, 63 s.
- TECHNIK, Svatopluk. *Liberecké domy hovoří V*. Liberec, 2001, 64 s.
- ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, 176 s. ISBN 978-80-86660-33-2.
- *Almanach ZUŠ Liberec: 80, 1925 - 2005*. Liberec: Základní umělecká škola; Praha: Kant, 2005, 80 s.
- *Liberec - Ročenka liberecké architektury 01/2005*. Liberec: Irbis, 93 s. ISSN 1801-6227.
- *Liberec - Ročenka liberecké architektury 04/2008*. Liberec: Irbis 2009, 103 s. ISSN 1801-6227.
- *Liberec - Ročenka liberecké architektury 05/2009*. Liberec: Irbis 2010, 103 s. ISSN 1801-6227.
- *Liebiegové a Liberec : Oblastní galerie v Liberci, 12.9.-20.9.2009*. Liberec: Národní památkový ústav, 2009. ISBN 978-80-903934-3-1.

Elektronické zdroje

- ARCHIWEB. *Nároží před libereckou radnicí obsadí Malý Marťan Jaroslava Róny* [online]. 2010 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=8568>.
- ARCHIWEB. *Památník obětím komunismu* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=arch&action=show&id=882>.

- LIBEREC:REICHENBERG:ARCHITEKTURA NA SEVERU ČECH. *Liebiegovo městečko: Pod Branou, Andělčina, Klicperova, Příbramské | Liberec - Perštýn* [online]. 1924 [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <http://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/48-liebiegovo-mestecko>.
- LIBEREC:REICHENBERG:ARCHITEKTURA NA SEVERU ČECH. *Palác Centrum* [online]. 2009 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/82-palac-centrum>.
- SPACIUM. *Brána borců* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://www.spacium.cz/index.php?page=brana-borcu>.
- SPACIUM. *Pyramida pro Liberecký kraj* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2004_pyramida.
- SPACIUM. *Věčná něha, 2007: Socha jako lavička* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2007_vecna-neha.
- SPACIUM. *Zastávka* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2005_zastavka.
- SPACIUM. *Žíla: Plastika věnovaná památce M. Hlavsy* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2002_zila.

Seznam fotografií v příloze

- Obrázek 1: ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 115. ISBN 978-80-86660-33-2.
- Obrázek 2: ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 120. ISBN 978-80-86660-33-2.
- Obrázek 3: Vlastní foto
- Obrázek 4: Vlastní foto
- Obrázek 5: Vlastní foto
- Obrázek 6: Vlastní foto
- Obrázek 7: ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 117. ISBN 978-80-86660-33-2.
- Obrázek 8: ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 121. ISBN 978-80-86660-33-2.
- Obrázek 9: ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 122. ISBN 978-80-86660-33-2.
- Obrázek 10: ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 123. ISBN 978-80-86660-33-2.
- Obrázek 11: ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 123. ISBN 978-80-86660-33-2.
- Obrázek 12: ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: Urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec: Knihy 555, 2011, s. 123. ISBN 978-80-86660-33-2.
- Obrázek 13: Vlastní foto

- Obrázek 14: Vlastní foto
- Obrázek 15: SPACIUM: *Pyramida pro Liberecký kraj* [online]. 2008 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2004_pyramida.
- Obrázek 16: Vlastní foto
- Obrázek 17: Vlastní foto
- Obrázek 18: Vlastní foto
- Obrázek 19: SPACIUM. *Ptáci před radnicí* [online]. 2008 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2006_ptaci.
- Obrázek 20: SPACIUM. *Splněný sen* [online]. 2008 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://www.spacium.cz/index.php?page=socharske_projekty-2008_splneny-sen.
- Obrázek 21: SPACIUM. *Brána borců* [online]. 2008 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.spacium.cz/index.php?page=brana-borcu>.
- Obrázek 22: Vlastní foto
- Obrázek 23: SPACIUM. *Malý Martan* [online]. 2008 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.spacium.cz/index.php?page=martan-na-jestedu>.

Přílohy

Obrázek 1: **Obchodní středisko Ještěd - Soukenné náměstí, r. 2007**

Obrázek 2: **Obchodní centrum Forum**

Obrázek 3: Obchodní dům Delta - pohled z Fügnerovy ulice

Obrázek 4: Obchodní dům Delta - zadní část budovy

Obrázek 5: Obchodní centrum Plaza - Šaldovo náměstí

Obrázek 6: Bývalé městské lázně - rekonstrukce

Obrázek 7: Bazén Liberec - pohled z Tržního náměstí

Obrázek 8: **Krajská vědecká knihovna Liberec**

Obrázek 9: **Základní umělecká škola v Liberci**

Obrázek 10: **Palác Centrum**

Obrázek 11: Palác Syner

Obrázek 12: Univerzitní kampus TUL

Obrázek 13: **Koule**

Obrázek 14: **Žila** - umístěná v KVK Liberec

Obrázek 15: **Pyramida pro Liberecký kraj - Severočeské muzeum, r. 2004**

Obrázek 16: **Zastávka**

Obrázek 17: **Památník obětem komunismu**

Obrázek 18: **Lavička - v blízkosti Soukenného náměstí**

Obrázek 19: **Dřevěná skulptura Ptáci** - před libereckou radnicí

Obrázek 20: **Splněný sen - Děvčátko s balónky**

Obrázek 21: **Brána borců** - umístěná pod Ještědem

Obrázek 22: **Lampa Edison**

Obrázek 23: **Malý Mart'an** - umístěný na Ještědu